

قىرغىزستان ئۇيغۇرلىرى «ئىتتىپاق»
جەمئىيىتىنىڭ ئاممىۋىي - سىياسىي گېزىتى
Общественно - политическая газета
Общественного объединения уйгуров
«Иттипак» Кыргызской Республики

ИТТИПАК

ئىتتىپاق بىنتىماك

№ 1 (879), январь, 2021 г.

2021 - يىل، قەھرىتان 1 - سان (879)

Газета издается с марта 1994 года

В НОМЕРЕ:

Нужна ли нам газета на родном языке?
стр-2

Мурат Ҳамраевниң
туғулганлиғига 85 жыл
10-бәт

ДУҚниң паалиятлири
12-бәт

Человек года
стр. 14

Әлвида, Устаз
15-бәт

Садыр Жапаров вступил в должность Президента Кыргызстана

سادىر جاپاروۋ قىرغىزستان پرېزىدېنتى لاۋازىمىغا ئۆتتى

28 января 2021 года, в Бишкеке, в Национальной филармонии им Т.Сатылганова прошла торжественная церемония вступления **Садыра Жапарова** в должность Президента Кыргызстана. Торжественное мероприятие прошло без прессы. Прямую трансляцию показывали на большом экране на площади Ала-Тоо. В своей речи Садыр Жапаров сказал: «Уважаемые кыргызстанцы, дорогие гости. В этот торжественный момент я особенно остро осознаю огромную ответственность перед моим народом, который мужественно и непобедимым трудом когда-то создавал на просторах Азии великую державу, за его настоящее и будущее. Это колоссальная и тяжелая ответственность. Великие личности, как Барсбек Каган, Мухаммед Кыргыз и Жусуп Абдрахманов и другие, брали ответственность за будущее целого народа. Считаю свои долгом и смыслом жизни служить и быть ответственным за судьбу народа, для меня это превыше всего. Народ, который имеет древнюю и славную историю, достоин иметь такое же будущее. Я, как все патриоты страны, мечтаю, чтобы Кыргызстан стал экономической развитой, сильной, свободной страной». Он отметил, что далек от оптимистической оценки экономической ситуации в стране, но выразил уверенность, что вместе с народом Кыргызстан выйдет из кризиса. «Призываю всех объединиться и вместе открыть новую страницу в истории страны», - сказал он в заключение своей речи.

2021 - يىلىنىڭ 28 - يانۋار كۈنى بىشكەك شەھىرىدە، توقتوغۇل ساتىلغانوۋ نامىدىكى قىرغىز مىللىي فىلارمونىيەسىدە سادىر جاپاروۋنىڭ قىرغىزستاننىڭ پرېزىدېنت لاۋازىمىغا ئۆتۈش مۇناسىۋىتى بىلەن تەنتەنىلىك مەرىكە بولۇپ ئۆتتى. بۇ مەرىكە «ئالا - توۋ» مەيدانىدىكى چوڭ ئېكراندا ئۈچۈن ئېقىرىدىن كۆرسىتىلدى. سادىر جاپاروۋ ئۆز نۇتقىدا مۇنداق دېدى: ھۆرمەتلىك قىرغىزستانلىقلار، قىممەتلىك مېھمانلار! موشۇ تەنتەنىلىك پەيتتە خەلقىمنىڭ ئالدىدا مەن ئۆزەمنىڭ ناھايىتى چوڭ جاۋابكارلىقىمنى سېزىۋاتىمەن. ئۆتكەنكى زامانلاردا مېنىڭ خەلقىم ئاسىيە قىتتەسىنىڭ بوشلۇقلىرىدا ئۆزىنىڭ ھارماس - تالىماس ئەمگىكى بىلەن بۈيۈك دۆلىتىنى قۇرغان. مەن خەلقىمنىڭ بۈگۈنكى كۈنى ۋە كېلەچىكى ئۈچۈن چوڭ جاۋابكارلىقنى ئۆز ئۈستۈمگە ئېلىۋاتىمەن. بۇ ناھايىتى ئېغىر جاۋابكارلىق ئىش. بارسېبكا قاغان، مۇھەممەت قىرغىز، يۈسۈپ ئابدراخمانوۋ ۋە باشقا بۈيۈك شەخسلەر ئۆز خەلقىنىڭ كېلەچىكى ئۈچۈن بۇ ئېغىر جاۋابكارلىقنى ئۆز زىمىنىسىغا ئالغان. خەلقىمگە، ئۇنىڭ پارلاق كېلەچىكىگە خىزمەت قىلىش ئۆزەمنىڭ پەخىرى مەجبۇرىيىتىم ۋە جاۋابكارلىقىم دەپ ھېساپلايمەن. قەدىمىي ۋە شانلىق تارىخىدا ئېگە خەلق كېلەچەكتىمۇ مۇناسىپ ئورۇنلارنى ئېگەللەيدۇ. مەن بارلىق مەملىكىتىمىزنىڭ ۋە تەنپەرۋەرلىرى قاتارىدا كېلەچەكتە قىرغىزستاننىڭ ئىختىسات جەھەتتىن، كۈچلۈك ۋە ئەركىن مەملىكەت بولۇشىغا ئىشىنىمەن». ئۇ شۇنداقلا قىرغىزستاننىڭ ھازىرقى ئىختىسات ساھاسىدىكى ئەھۋالى توغۇرلۇق توختۇلۇپ، يېقىنقى كېلەچەكتە بۇ ئىختىسات مەسلىسىنىڭ تەرەققىي قىلىشىغا چوقۇم ئىشىنىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. يېڭى پرېزىدېنت ئۆزىنىڭ نوتىقىنى تۆۋەنكى سۆزلەر بىلەن ئاياقلاشتۇردى: «مەن ھەممىڭلارنى بىرلىشىشكە چاقىرىمەن ۋە بىرلىشىش ئارقىلىق بىز مەملىكىتىمىزنىڭ تارىخىدا يېڭى بەتنى ئاچىمىز».

АГЕНТСТВО КАКТУС МЕДИА

В церемонии инаугурации Президента КР принимали участие также руководители этно-культурных центров Ассамблеи народа Кыргызстана, в том числе председатель Общества уйгуров «Иттипак» Аскар Касымов.

كاكتۇس ئەخبارات مەركىزى

بۇ تەنتەنىلىك پرېزىدېنتلىق لاۋازىمىغا ئۆتۈش مۇراسىمىغا قىرغىزستان خەلقى ئاسسامبلىيەسىدىكى مىللىي - مەدەنىيەت مەركەزلىرىنىڭ رەئىسلىرى، شۇنداقلا قىرغىزستان ئۇيغۇرلىرى «ئىتتىپاق» جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى ئەسقەر قاسىمى قاتناشتى.

Бизгә ана тилимизда чиқиватқан гезит керәкму?

Абдурәхим Гапизи,
К.Карасаев наמידики
Бишкәк дөләт университетинин
чоң оқутқучиси,
сәясәт пәнлиринин магистри

Мана мошу соал бүгүнки күндә Қирғизстан уйғурлири үчүн әң чоң ақтуал мәсилигә айланмақта.

Мәтбуат – дөләт, жәмийәт, жамаәтчилик, хәлиқниңичидә әң чоң ролойнайдиган бирдин бир аммивий васитә болуп һесаплиниду.

Мана мошу аммивий мәтбуат васитилиринин ичидә (радио, телевизия, интернет...) гезит – журналларниң әһимийити зор. 1994 – жилдин башлап Қирғизстанда уйғур вә рус тилирида чиқиватқан «Иттипак» гезити пәкәт Қирғизстандила әмәс, пүткүл Мәркизий Асиядә чиқиватқан уйғур гезитлири ичидә бирдин бир ижтимаий-сәясий гезит болуп кәлмәктә. Чүнки, бу гезитниң сәһипилиридә вәтинимиз Уйғуристанда хәлқимизгә қарита хитай даирилири тәрипидин қоллиниватқан вәһшийликләрни, Дуния уйғурлири қурултейинин (ДУҚниң) хәлиқара мәйданда елип бериватқан паалийәтлири вә уйғур хәлқиниң тарихи вә мәдәнийити үзлүксиз бесилип кәлмәктә. Биз шуни тәкитлишимиз керәкки, бизниң жумһурийитимиздә вә демократия сөз әркинлиги түпәйли ижтимаий - сәясий «Иттипак» гезитимиз чиқиватиду.

Қирғизстан хәлқиниң Ассамблеясида 30ға йеқин миллий-мәдәнийәт мәркәзлири паалийәт жүргүзүп кәлмәктә. Шуларниң арасида уйғурларниң «Иттипак» миллий-мәдәнийәт мәркәзи әң чоң, актив миллий-мәдәнийәт-мәркәзлиридин бири болуп

кәлмәктә. Уйғурлардин ташқири кәрс вә тунған миллий-мәдәнийәт мәркәзлириму өз гезитлирини һәр айда чиқирип кәлмәктә.

Әнди «Иттипак» гезитиниң муштири топлаш мәсилисигә кәлсәк, бу төвәнкиләрдин ибарәт. Гезитимиз 10 жил бурун 5 миң нусха әтрапида чиқатти. Һазирки күндә болса «Иттипак» гезитимизниң нусхиси 3 миң 300 гә чүшүп қалди. Гезитимизниң бу әһвалға чүшүп қелишиға немә сәвәпләр елип кәлди дегән соаллар туғулиду.

Биринчидин, шуни тәкитлишимиз керәкки, 10 жил бурунки «Иттипак» гезитидин Һазирки күндә чиқиватқан «Иттипак» гезитимиз мәзмунлуқ вә рәңдик тәрәптин сүпәтлик чиқип келиватиду.

Мән ойлаймәнки, гезитимизгә йезиливатқан адәмләрниң азийип кетишигә төвәнки асасий сәвәпләр чоқум рол ойнайди вә ойнаватиду.

1-сәвәп. Бизниң бурунқи гезитимизниң жәнкәйәрлири – һөрмәтлик ақсақаллиримизниң, апилиримиз, дадилиримиз вә акилиримизниң Қирғизстандиму вә Қазақстандиму азийип кетиши;

2-сәвәп. Бир қисим диндар яшлиримизниң гезиткә йезилмаиватқанлиғи;

3-сәвәп. Өзимизниң уйғурлири ичидин гезитимизгә қарши қиливатқан сәлбий һәрикәтлири;

4-сәвәп. Уйғур тилини, тарихини, мәдәнийитини сақлап қилиш ишида вә Һазирки күндики уйғур дәвәси бойичә дуния миқиясида Дуния уйғур қурултейинин (ДУҚниң) паалийәтлири тоғрисида йезиватқан «Иттипак» гезитимизгә көпчилик хәлқимизниң бепәрва қариши;

5-сәвәп. Мәктәпләрдә, орта вә алий оқуш жайлирида ишләватқан зиялий яшлиримиз аз әмәс. Әпсуски, улар вәтәнпәрвәрликтин, уйғур, гезит мәсилиридин жирак, уларниң көп қисми бир кетимму «Иттипак» гезитигә мақалиларни язғини йоқ. Әгәр улар уйғур тилини билмисә, гезит рус тилидиму чиқиватидиғу! Мошу жуқурида

тәкитләп өтүлгән фактлар биз үчүн, уйғурлар үчүн ачқиқ һәқиқәт, буни биз тән елишимиз керәк!

Биз, уйғурлар мошу жуқурида тәкитләп өтүлгән сәлбий сәвәпләрдин дәрәс елип, мошу сәвәпләрдин халис болушимиз керәк, өзимизниң аң-сәвийәмизни ашуришимиз керәк, уйғурлиғимизни сақлап қелишимиз керәк!

Һәр жили «Иттипак» гезитигә муштири топлаш кампаниясида жигитбешилириға, жамаәт активистлириға гезиттин баш тартқан адәмләрниң төвәнки 4 сәвәпләрдин турған сөзлирини аңлап көрәйли.

1-сәвәп. Гезитни оқушқа вақтимиз йоқ.

2-сәвәп. Гезитниң муштири топлаш баһаси қиммәт.

3-сәвәп. Гезит қизиқ әмәс, гезиттә оқуйдиған нәрсә йоқ.

4-сәвәп. Биз Интернетта һәммини оқуймиз.

Оқуқ ейтиш керәкки, мошу

жуқурида гезиткә йезилмаслик үчүн ейтилған сәвәпләр жәмийәт ишлириға пәрвасиз қарайдиған, өз хәлқиниң келәчигини ойламайдиған вә пәкәт өз мәнпийитинила ойлиғучи шәхсләргә тәәллүк.

Мән мана мошу аримиздики айрим шәхсләрниң сәлбий 4 сәвәплиригә жавап беришни тоғра көрдүм.

1-сәвәп. Гезитни оқушқа вақтимиз йоқ.

Жавап: әй, бурадәр, «Иттипак» гезитиниң бәтлиридә уйғур хәлқиниң тарихи, мәдәнийити, әдәбияти үзлүксиз бесилип кәлмәктә.

Әгәр сениң вақтин болмиса балилирин, нәвирлирин барғу?! Қени сениң уйғурлиғиң, қандақ сән яш әвлатқа тәрбийә берәләйсән! **2-сәвәп.** Гезитниң муштири топлаш баһаси қиммәт.

Жавап: әй, бурадәр, «Иттипак» гезитиниң бир жилға муштири топлаш баһаси 400 сом. 400 сомни 12 айға бөләйли. Нәтижидә гезитниң бир айлиқ баһаси 33 сом 33 тийинға тоғра келидикән. «Иттипак» гезити пәкәт Қирғизстанда әмәс, Мәркизий Асия вә Еврасия бойичә әң әрзән гезитләрниң бири. Бизниң гезитни башқа гезитләр билән селиштүрүп көрәйли. Қирғизстанда чиқиватқан гезитләрниң бир жиллиқ муштири топлаш баһалири төвәндикичә:

«Дело» һәптилик гезити – жилиға муштири топлаш баһаси – 1584 сом
«Вечерний Бишкек» - 1056 сом
«Слово Кыргызстана» - 1404 сом
«Комсомольская правда» - 1344 сом

Өзимизниң ана тилида чиқиватқан гезитимизгә қиммәт дәп йезилмаиватқан болсақ, қени бизниң уйғурлиғимиз!

3-сәвәп. Гезит қизиқ әмәс, гезиттә оқуйдиған нәрсә йоқ.

Жавап: гезитниң 16 бәтлиринин 8 бәтлиридә вәтинимиздики уйғурларниң дәһшәтлик әһвали, хәлиқара мәйданда Дуния уйғурлири қурултейинин хитай мустәмликчилиригә қарита елип бериватқан паалийәтлири үзлүксиз бесилип кәлмәктә. Бу оқуйдиған нәрсә әмәсма?! Әй, бурадәр, әгәр саңа уйғур мәсилеси, уйғурларниң келәрки әһвали қизиқарлиқ болмиса, сән өзәңни қандақ уйғур дәп һесаплайсән!

4-сәвәп. Биз Интернетта һәммини оқуймиз.

Жавап: гезит дегән гезит. Биз Интернетта һәммини оқуймиз дегәнләр гезитимизгә йезилиштин баш тартқанларниң бир баниси.

Расмий аһалә ройхити бойичә Қирғизстанда 60 миңға йеқин уйғурлар яшайду (һәқиқәтәндә, Қирғизстанда уйғурлар 200 миңдин ошуқ). (Давами 4-бәттә)

Иттипак Главный редактор: Баш мөһәрир: Акбаржан Бағдунов Зам. редактора: Мۇئاфтин мөһәрирлер: Абдурахим Хатизов, Осман Турдиев		Редакция: تەھرىر ھەيئىتى Музатпархан Қурбанов: مۇزەپپەرخان قۇربانوف Мухаммеджан Ясьнов: مۇھەممەتجان ياسىنوف Сабидажан Бабаджанов: سابىدجان باباجانوف Дизайнер - верстальщик: دىزائىنچى - ئۇيغۇرستانلىقى Зумрат Рузиева: زۇمرەت رۇزىيەۋا Набор текста: تەپكىستنى ئابور قىلغان: زۇمرەت رۇزىيەۋا	Материалы, опубликованные в газете, являются собственностью редакции. Письма, рукописи не рецензируются и не возвращаются. Авторы опубликованных материалов несут ответственность за подбор и точность приведенных фактов. Редакция может публиковать статьи в порядке обсуждения, не разделяя точку зрения автора. Ответственность за содержание статей и рекламы редакция не несет. مەتبۇەتتىن نەپەسلىرىدىكى ماتېرىياللارنىڭ جاۋابكارلىقى مۇئەللىپ ئۈستىدە.	Учредитель: Общественное объединение уйгуров «Иттипак» Кыргызской Республики ساھىبى: «ئىتتىپاق» جەمئىيىتى	Свидетельство о перерегистрации 682, серия ГРП, номер 000833 Министерство юстиции КР Отпечатано в типографии «Центр поддержки СМИ». Заказ №139, тираж 3300	г. Бишкек, АНК, Дом Дружбы, ул. Пушкина, 78 инд. :720040 Тел.: 62-04-50 66-40-04

Нужна ли нам газета на родном языке?

На сегодня данный вопрос для нас, уйгуров Кыргызстана становится одной из актуальных проблем.

Пресса - это одна из важнейших массовых средств информации, которая играет большую роль в государстве и обществе. Среди средств массовой информации (радио, телевидения, интернет...) особенно важную роль играют газеты и журналы.

Газета «Иттипак», выходящая с 1994 года на уйгурском и русском языках, является не только в Кыргызстане, но и по всей Центральной Азии единственной общественно-политической газетой среди уйгурских газет. На страницах данной газеты регулярно публикуются статьи и информации о трагических событиях на нашей исторической родине - Уйгуристане, о творимых бесчинствах и беззакониях в отношении нашего народа со стороны китайских властей, о деятельности Всемирного конгресса уйгуров (ВКУ) на международной арене, об истории и культуре уйгурского народа. Мы должны подчеркнуть то, что благодаря демократии и свободы слова в нашей республике, у нас выпускается общественно - политическая газета как «Иттипак»

В Ассамблее народа Кыргызстана (АНК) ведут свою деятельность 30 национально-культурных центров. Среди этих этно-культурных центров наиболее крупной и активной является Общественное объединение уйгуров Кыргызской Республики «Иттипак».

Помимо уйгуров, также свои газеты выпускают национально-культурные центры корейцев и дунган АНК.

В последнее время происходит тенденция к снижению числа подписчиков газеты «Иттипак».

Если 10 лет назад тираж газеты был 5 тысяч экземпляров, то на сегодняшний день тираж газеты упал до 3 тысяч 300 экземпляров. Здесь поневоле возникают вопросы: почему? В чём здесь причины?

Во-первых, мы должны подчеркнуть то, что сегодняшняя газета «Иттипак» по качеству, по содержанию и по цветности страниц намного отличается по сравнению с выпусками 10 летней давности. Я хочу констатировать те основные причины, приведшие к снижению тиража нашей газеты.

1-я причина. Резкое сокращение за последние годы наших активных и опытных общественных

распространителей нашей газеты из числа уважаемых жигитбеши, аксакалов, матерей, отцов и братьев в Кыргызстане и Казахстане.

2-я причина. Нежелание части нашей религиозной молодежи подписаться на нашу газету.

3-я причина. Антиагитационные действия против нашей газеты из среди определенной части наших уйгуров.

4-я причина. Безразличие большей части нашего народа к проблеме и вопросам сохранения уйгурского языка, к деятельности Всемирного конгресса уйгуров (ВКУ) на международной арене, которые освещаются на страницах газеты «Иттипак».

5-я причина. В средних школах, средних и высших учебных заведениях нашей республики работают немало нашей интеллигентной молодежи. К сожалению большая часть из них не участвует в жизнедеятельности Общества уйгуров «Иттипак», и эта часть уйгурской молодежи не заинтересована опубликовать свои статьи на страницах нашей газеты, подчёркивая тем, что они плохо знают уйгурский язык. Но, позвольте, наша газета выходит же на двух языках - на уйгурском и на русском! Все эти вышеперечисленные нами факты для нас, уйгуров, горькая правда, и мы это должны признать!

Мы, уйгуры должны извлекать уроки вышеотмеченных наших негативных сторон, мы должны поднять свою политическую сознательность и повышать культурный уровень, сохранить свою национальную, уйгурскую идентичность! С каждой подписной кампании на газету «Иттипак», те лица из нашей уйгурской общности, чтобы «оправдать» свое нежелание подписаться на нашу газету выдвигают свои «причины» нижеследующего характера:

1-я причина. Нет времени читать газету.

2-я причина. Годовая подписка на газету стоит дорого.

3-я причина. Газета не интересна. В ней ничего интересного нет.

4-я причина. Мы всё читаем в Интернете.

Здесь нам хочется сказать открыто, что вышеперечисленные лица, отказывающиеся от подписки на нашу родную газету, относятся к обывательской среде нашего народа, которым безразличны дела в нашем обществе, не думают о будущем своего народа, думают только о своём личном интересе и живут только сегодняшним днем. Исходя из вышесказанного, я решил умест-

Еженедельная газета «Дело», годовая подписка - 1584 с.

«Вечерний Бишкек», годовая подписка - 1054 с.

«Слово Кыргызстана», годовая подписка - 1404 с.

«Комсомольская правда», годовая подписка - 1344 с.

Если мы отказываемся подписываться на нашу родную газету, ссылаясь на её «дороговизну», то как мы можем называть себя уйгурами?!

3-я причина. Газета неинтересна. В ней ничего интересного нет.

Ответ: Объем газеты состоит из 16 страниц. Половина объема газеты даётся информация о трагических событиях на нашей исторической родине и освещаются деятельность Всемирного конгресса уйгуров (ВКУ) на международной арене, направленной против колониальной политики китайских властей в отношении нашего народа в Уйгуристане.

Разве всё это неинтересно? Не актуально для нас? Эй, земляк, если тебе неинтересно судьба уйгуров, не волнует проблема уйгуров и будущее уйгуров, то как ты считаешь себя уйгуром?!

4-я причина. Мы всё читаем в Интернете.

Ответ: газета есть газета. Те, которые говорят, что мы всё читаем в Интернете - это один из поводов не подписаться на нашу газету.

По официальным данным переписи населения в Кыргызстане проживают около 60 тысяч уйгуров (не официально в Кыргызстане проживают более 200 тысяч уйгуров). Большинство уйгуров проживают в Чуйской области (17 тысяч), в г.Бишкек (16 тысяч), в Ошской области (15 тысяч) и Джалал-Абадской (4 тысяч) областях, в городах Кара-Балта, Каракол, Токмок, в сёлах Ново-Покровка, Лебединовка, Ала-Тоо, Комсомольское, Чаткуль и в других городах и селах нашей республики.

Среди уйгуров Ошской и Джалал-Абадской областях подписка на нашу газету ведется к сожалению, очень слабо. Например, из почти 20 тысячного уйгурского населения юга нашей республики, подписчиками нашей газеты являются всего около 100 человек! Здесь невольно возникают вопросы: «Где наш патриотизм?», «Где наша национальная гордость?», «Куда мы идем?».

(Продолжение на 4-стр)

Нужна ли нам газета на родном языке?

(Окончание. Начало на 3 стр.)

Я считаю, что есть о чём подумать, о чём поразмышлять тамошним местным председателям филиалов Общества уйгуров КР «Иттипак», жигитбеши махаллей и активистам уйгурской общности юга нашей республики. Что мы должны и какие меры предпринять по увеличению тиража нашей газеты? На сегодня для уйгуров Кыргызстана самыми актуальными вопросами являются проблемы сохранения родного языка и увеличение тиража газеты «Иттипак». В ноябрьском номере газеты «Иттипак» за 2020-й год была опубликована статья журналиста Музаппархана Курбанова «Взгляд на просвещение уйгуров Кыргызстана», где автор обратил внимание на проблему сохранения уйгурского языка и указал пути решения данной проблемы в будущем. Наряду с проблемой сохранения родного языка, для нас на сегодня также актуальными являются вопросы сохранения и увеличения тиража нашей родной газеты «Иттипак». Если мы в будущем не наладим пути-решения просвещения уйгуров в Кыргызстане и не сумеем сохранить газету «Иттипак», то мы повторим прошлую, печальную судьбу уйгуров Узбекистана, судьбу уйгуров юга нашей Республики, забудем наш родной язык, свою культуру, свои национальные обычаи и национальные традиции, потеряем свою национальную идентичность.

Если каждый из нас, считает себя настоящим уйгуром, должен крепко задуматься над вышеотмеченными проблемами и вопросами, касающиеся нашего

будущего! Мы, уйгуры, являемся потомками известных всему миру великих людей, таких как Юсуп Баласагуни, Махмуд Кашгари, Ахмед Югнаки, Сутук Буграхан, Алишер Навои, Моюнчур и других наших великих предков.

В истории тюркского мира уйгуры играли большую роль в науке, образовании, культуре, искусстве, медицине, земледелии, кулинарии, садоводстве и в других областях.

Исходя из вышесказанного мы должны стремиться к зна-

ниям, повысить свой политический и культурный уровень, быть патриотом своего народа и жить его интересами.

Поэтому, кто считает себя уйгуром, патриотом своего народа должен активно содействовать делу увеличения тиража газеты «Иттипак», выходящая на уйгурском и русском языках.

Абдурахим Хапизов,
 старший преподаватель
 Бишкекского государственного
 университета им. К.Карасаева
 магистр политических наук

(Ахири. Беши 2- бәттә)

Көпинчә уйгурлар Қирғизстанниң Чүй вилайитидә (17 миңдин ошук), Бишкәк (16 миң), Қара-Балта, Қарақол, Токмақ шәһәрлиридә, Ново-Покровка, Лебединовка, Ала-Тоо йезилирида, Ош (15миң) вә Жалал-Абад (4 миң) вилайәтлиридә вә башқа шәһәр, йезиларда яшайду.

Мошу уйгурларниң ичидә Ош вә Жалал-Абад уйгурлири муштири топлаш ишида наһайити ажизлиқ қилмақта. Ош вә Жалал-

мақалисида Қирғизстан уйгурлириниң келәчәктики маарип мәсилиси кәң түрдә йорутилған. Бүгүнки күндә маарип мәсилисидин ташқири гезитимизгә муштири топлаш мәсилисиму ақтуал мәсилә болуп қалмақта.

Йеқинки келәчәктә Қирғизстанда уйгур маарипини йолға қоялмисақ, «Иттипак» гезитини сақлап қалалмисақ, өтмүштики Өзбәкстан уйгурлириниң вә Қирғизстанниң жәнубидики уйгурларниң қайғулук тәғдирини бизму тәқрарлаймиз, өз ана тилимизни, мәдәнийитимизни, урп-адәтлиримизни, уйғурлиғимизни йоқутимиз, ассимиляция болуп кетимиз, миллитимизни йоқутимиз!

Әгәр һәр биримиз өзимизни һәқиқий уйгур дәп һесаплисақ, жуқурида тәқитләп өтүлгән мәсилеләр үстидә жиддий ойлунишимиз керәк!

Биз, уйгурлар дуняға тонулған буйүк Юсуп Баласағуни, Махмут Қашқири, Әхмәт Югнаки, Сутук Буграхан, Әлишер Наваий, Моюнчур вә башқа буйүк әдиплиримизниң әвлатлири болумиз.

Биз, уйгурлар түрк дуняси тарихида илим-пән, мәдәнийәт, сәнәт, деханчилик, бағвәнчилик вә тиббий саһаларда чоң рол ойниған хәлиқ болуп һесаплинимиз. Әпсуски, һазирки күндә биз жуқурида ейтилған алий хисләтлиримизни, вәтәнпәрвәрлиғимизни йоқутуп қойиватимиз! Шуниң үчүн, өзини уйгур дәп һесаплайдиган инсан өз ана тилимизда чиқиватқан «Иттипак» гезитимизниң сан тәрәптин өсүшигә өзлириниң вәтәнпәрвәрлик һәссилерини қошуши керәк.

Абад вилайәтлиридә 20 миңға йеқин уйгурлар яшайду. Шуларниң ичидин гезитимизгә йезилғанлардин аранла 100 киши әтрапида. Бу әпсуслинидиған иш. Гезитимизниң санини көпәйтиш үчүн қандақ чариларни қилишимиз керәк?

Қирғизстан уйгурлири үчүн маарип вә гезит мәсилиси бүгүнки күндә әң ақтуал мәсилә болуп қалмақта. «Иттипак» гезитиниң ноябрь ейдики санида бесилған журналист Музаппархан Курбанниң «Қирғизстан уйгур маарипиға бир нәзәр»

Муһим мәсилә күн тәртивидә

Һәр қандақ паалийәт елип бериватқан тәшкилат яки жәмийәт орунлириниң өзигә хас тәшвиқат орни болғинидәк, Қирғизстан уйгурлири «Иттипак» жәмийитиниң кәрәллик гезити бар. Бу «Иттипак» гезит мана отуз жылға йеқин Қирғизстан, Қазақстан қатарлиқ жүмһурийәтләргә тарқилип, әл ичидә кизғин қарши елинидиған мәтбуат васитилиригә айналған болсиму, мәлум сәвәпләргә бағлиқ чиқиш нухиси камийип кетиватиду. Буниң асасий сәвәви мултәк гезитниң мәзмун яки сүпитидә әмәс, бәлки хәлқимизниң бәпәрвалиғида. Әксичә, һазирки Ана вәтәндики хәлқимизниң егир әһвали вә дуняниң һәр қайси жайлиридики хәлқимизниң қаршилиқ күрәшлири вә бизни қоллаватқан әлләрниң қарарлири

йорутулуп турған оқурмәнләрдә болған еһтияж күндин күнгә өсиши керәк еди, әпсус ундақ болмайватиду.

Шу сәвәптин қандақ қилғанда «ИТТИПАК» гезитини хәлқимизгә йәткүзүп, гезитқа болған еһтияжини қандуруш мәсилисини Алмутидики Дуня уйғур қурултейи шөбисиниң һәйбәт әзалири өз зиммисигә алди.

Әркин Әхмәтов (Дуня уйғур қурултейиниң Қазақстан бойичә вәкили): - «Йеқинда Бишкек шәһиридин «Иттипак» гезитиниң баш муһәррири Әкбәржан ака бизгә муражиәт қилип гезитниң тиражи һәққидә вә Қазақстанға тарқилишиниң орунлаштурулуши үстидә пикир алмаштурғандин кейин Қәхриман ака Ғоҗамбәрди билән мәслиһәтлишип жиғин өткүзүшни қарар қилдуқ».

Мошу айниң 23-күни Дуня уйғур қурултейиниң Қазақстан бойичә һәйбәт әзалири вә жигитбешилири билән ихчәм жиғин өткүзилди. Жиғинға риясәтчилик қилған ДУҚ әзаси Ғөсәнжан Ибрагимов мундақ деди:

- «Бүгүнки сорунниң күн тәртивидә асасий мәсилә: 1- «Иттипак» гезитиға муштири болуш, 2- активистларни мукапатлаш вә 5- февраль вақисини хатирләштин ибарәт».

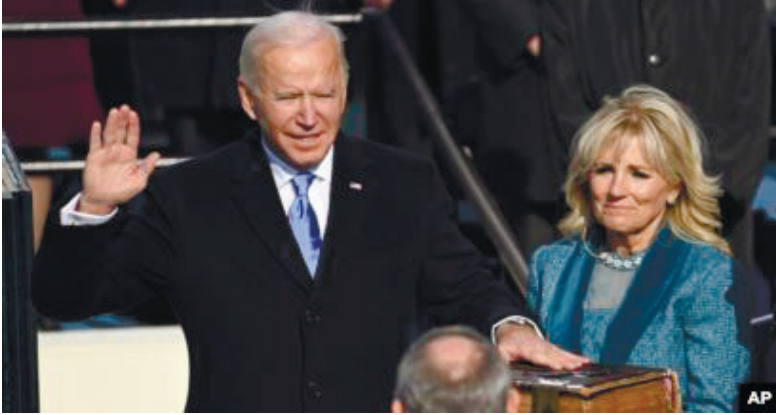
Алди билән, сәясәтшунас Қәхриман Ғоҗамбәрди дунядики уйғурларға қарита вәзийәт һәққидә тәпсилиий доклад оқуғандин кейин, «Иттипак» гезитниң мәсилиси қаралди.

Алмута шәһири, наһийә, вилайәт, һәттаки Яркәнт шәһиридин кәлгән активистлар вә жигитбешилири бир аваздин Иттипак гезити-

ни қоллайдиғанлиғини билдүрди. Жүмлидин, жигитбешилири Ғакимжан Турсунов, Рәхимжан Мәнсуров, Жамалдин Насиров, Дилинур Қасимова, Роберт вә башқилар бу гезитниң давамлик чиқишини тәминләшкә һәр дайим тәйяр экәнлиғини изһар қилишти. Гезитни йәткүзүш ишини Полат Батталов өз зиммисигә алди. Жиғинниң йәкүнидә Адвокатлар фондиға әстаидил ярдәм қилғанларға ДУҚ тәрпидин кәлгән пәхрий ярлиқларни тапшуруш мурасими болуп өтті.

Наиләм Ғәмраева, «Әхбарат»
 журналиниң мухбири, Алмута шәһири

جوۋ بايدىن ئامېرىكىنىڭ 46- نۆۋەتلىك پرېزىدېنتلىقى ئۈستىگە ئالدى

قاتارلىقلار قوشۇلۇپ بۈگۈنكى مۇراسىمنى ئۆزگىچە جانلاندىرۇۋەتتى. ھەرقايسى ئاخبارات ۋاسىتىلىرى بۇ ھەقتە نەق مەيداندىن جانلىق خەۋەر تارقىتىپ، ۋىرۇس ۋە بىخەتەرلىك مەسىلىلىرى سەۋەبىدىن مۇراسىمغا قاتناشمىغانلارنى مۇراسىمنى تېلېۋىزوردىن كۆرۈش ئىمكانىيىتىگە ئېگە قىلدى.

ئاق ساراينغا كۆچۈپ كىرگەن كۈننىڭ ئۆزىدە پرېزىدېنت جوۋ بايدىن ۋىرۇس، ياردەم پۇلى تارقىتىش، كۆچمەنلەر مەسىلىسى قاتارلىق تېمىلار بويىچە 17 تۈرلۈك ئىجرائىيە بۇيرۇقىغا ئىمزا قويدى. بولۇپمۇ ئۇنىڭ «قانۇنسىز» بولۇپ قالغان كۆچمەنلەرنى ئامېرىكىنىڭ ئەنئەنىۋى قىممەت ئۆلچىمى بويىچە يېڭى ھاياتلىق ماكانغا ئېگە قىلىش ھەققىدىكى ۋەدىسى مىليونلىغان كىشىلەرنىڭ ئالاقىسىغا ئېرىشتى.

ئامېرىكا ھۆكۈمىتىنىڭ 46- نۆۋەتلىك پرېزىدېنتى جوۋ بايدىن 20- يانۋار كۈنى ۋاشىنگتون شەھىرىدىكى مۇراسىمدا قەسەم بېرىپ رەسمىي ۋەزىپە تاپشۇرۇۋالدى. جوۋ بايدىن ۋە ئۇنىڭ مۇئاۋىنى كامالا خاررىس خانىم ئەنئەنىۋى قائىدىلەر بويىچە «ئىنجىل» نى تۇتۇپ تۇرۇپ قەسەم بەردى ھەمدە ئۆزلىرىنىڭ ئامېرىكا خەلقى ئۈچۈن بەجاندىللىق بىلەن خىزمەت قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. بۇنىڭدىن ئىلگىرىمۇ يېڭى نۆۋەتلىك ھۆكۈمەتنىڭ كۆپلىگەن مەسىلىلەردە ئىلگىرىكى ئاساس بويىچە يېڭىلىق يارىتىشقا كۈچ سەرپ قىلىدىغانلىقى تەكىتلەنگەنىدى.

لېيدى گاگا، جېنېفېر لوپېز قاتارلىق دۇنياۋى شۆھرەتكە ئېگە چولپانلارنىڭ نەق مەيداندا ناخشا ئورۇندىشى، مۇراسىمدا سۆزلەنگەن نۇتۇقلاردىكى ئامېرىكا دېموكراتىيەسى ۋە ئىنتىپاقلىق - بىرلىك ھەققىدىكى بايانلار، شۇنىڭدەك ھەربىي قىسىملارنىڭ پاراتىن تۇتۇشى

روشن ئابباس خانىم: «بايدىن ھۆكۈمىتى مېنىڭ ھەدەم ۋە باشقا بارلىق ئۇيغۇرلارنى تۈرمە - لاگېردىن قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن كۈرەش قىلىشى لازىم»

توختىتىپ قالغىلى بولمايدۇ. ئالدى بىلەن خىتاينىڭ «زامانىۋى قۇللۇقنى نورماللاشتۇرۇش، دۇنيانى مەنپەئەت ۋە كۈچ تالىشىش سەھنىسىگە ئايلاندۇرۇش» تاكتىكىسىغا زەربە بېرىش لازىم. ئۇيغۇرلارنى قۇل قىلىۋاتقان خىتاي زاۋۇتلىرى بىلەن سودىلىشىپ، ئىرقىي قىرغىنچىلىققا شېرىك بولۇۋاتقان ئامېرىكا ۋە ياۋروپا شىركەتلىرىنى بۇ قىلمىشتىن توختىتىش كېرەك. بۇنىڭ ئۈچۈن جوۋ بايدىن ھۆكۈمىتى خىتاي بىلەن بولىدىغان دىپلوماتىيە ۋە سودا ئالاقىلىرىدە زامانىۋى قۇللۇققا خاتىمە بېرىش ئىشنى مۇھىم كۈنتەرتىپكە قويۇشى كېرەك. خىتايغا ئىقتىساد جەھەتتىن زەربە بەرمىگۈچە سىياسىي جەھەتتىن بېسىم قىلغىلى بولمايدۇ. مەجبۇرىي ئەمگەكنى ئاياغلاشتۇرمىگىچە لاگېرلار مەسىلىسىنى ھەل قىلغىلى بولمايدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن جوۋ بايدىن ھۆكۈمىتى زور تىرىشچانلىق كۆرسىتىش لازىم.

روشن ئابباس خانىم جوۋ بايدىن ھۆكۈمىتىنىڭ «ئۇيغۇر كىشىلىك ھوقۇق قانۇن لايىھەسى» گە بىنائەن ئۇيغۇرلارنىڭ ھوقۇق - مەنپەئەتىنى قوغداشقا، «تاموژنا بېجى قانۇن لايىھەسى» نىڭ 307- ماددىسىغا ئاساسەن، مەجبۇرىي ئەمگەككە مۇناسىۋەتلىك مالىلارنى ئىمپورت قىلىماسلىققا ۋە ئامېرىكا شىركەتلىرىنى خىتاينىڭ ئىرقىي قىرغىنچىلىق جىنايىتىگە شېرىك بولۇشتىن توسۇشقا چاقىرىق قىلغان.

جەۋلان

ترامپ ھۆكۈمىتى: «خىتاينىڭ ئۇيغۇرلارغا قىلىۋاتقانلىرى ئىرقىي قىرغىنچىلىقتۇر!»

چوكانلىرىنى مەجبۇرىي يوسۇندا خىتايلار بىلەن توپلاشتۇرۇشى ھەمدە ئۇيغۇر گۆدەكلىرىنى ئائىلىسىدىن جۇدا قىلىشى قاتارلىق پاكىتلارغا ئاساسەن بىز بۇنى قىرغىنچىلىق دەپ قارايمىز» دېدى. شۇنىڭدەك دۇنيانىڭ ھازىر بىر پۈتۈن مىللەتنى سىستېمىلىق ھالدا يوق قىلىۋېتىش ھەرىكىتىگە شاھىد بولۇۋاتقانلىقىنى ئالاھىدە ئەسكەرتتى.

روپېرس 19- يانۋاردىكى خەۋىرىدە ئېيتىلىشىچە، مەزكۇر قارار ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسىدىكى كۆپ قېتىملىق گۇۋاھلىق بېرىش يىغىنلىرى ھەمدە كەسكىن مۇنازىرىلەر، شۇنىڭدەك كۆپلىگەن كولىكتىپ تەھلىل ۋە مۇھاكىمە باسقۇچلىرىدىن ئۆتكەندىن كېيىن ئېلان قىلىنغان تولىمۇ سالماقلىق قارار ئېكەن. مەلۇم بولۇشىچە، ئامېرىكىنىڭ پرېزىدېنتلىق سايلىمى مەزگىلىدە جوۋ بايدىنمۇ ئۇيغۇرلارنىڭ قىرغىنچىلىققا ئۇچراۋاتقانلىقىنى كۆپ قېتىملاپ ئاشكارا سورۇنلاردا تىلغا ئالغان ھەمدە ئۇيغۇرلار مەسىلىسى تۈپەيلىدىن شى جىنپىڭنى «ئۇچىغا چىققان سىياسىي لۇكچەك» دەپ تەنقىدلىگەن ئېدى. ئەمدىلىكتە يېڭى ھۆكۈمەت ئىش باشلاش ھارپىسىدا ئامېرىكا ھۆكۈمىتىنىڭ بۇنداق بىر تارىخىي ئەھمىيەتلىك بىر قارارنى ئېلىشى غەرب دۇنياسىدىكى ھۆكۈمەتلەرگە تېخىمۇ زور ھەيدەكچىلىك قىلىش رولىنى ئوينىشى، شۇنداقلا بۇنىڭغا ماس ھالدا بىر قاتار يېڭى تەدبىرلەرنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىشى تەخمىن قىلىنماقتا ئېكەن.

ئەزىز

شۆھرەت زاكىر ئامېرىكا تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىگىنىڭ سابىق مىنىستىرى مايك پومپېيونىڭ باياناتىنى ئەيىبلەگەن

ئورۇنلاشتۇرغانلىقى، مەجبۇرىي مائارىپنى پۈتۈن رايوندا ئومۇملاشتۇرغانلىقى، دىنىي ئەركىنلىكنىڭ كاپالەتكە ئېگە بولغانلىقى، باشقا دۆلەتلەردىن كەلگەن ئەلچىلەرنىڭ بۇ ۋەزىيەتكە شاھىت بولغانلىقى ...» ئانالىزچىلارنىڭ قارىشىچە، شۆھرەت زاكىرنىڭ بۇ يالغان دوكلاتى خىتاينىڭ جىنايىتىنى يوشۇرۇپ قالايدۇ. ئۇنىڭ «تېررورلۇققا زەربە بېرىش» دېگىنى خىتاينىڭ يەنىلا بۇ قالىپنى باھانە قىلىۋاتقانلىقىنى، «نامراتلارنى يۆلەش» دېگىنى كەڭ-كۆلەملىك قۇل ئەمگەكنى راۋاجلاندۇرغانلىقى، «مەجبۇرىي مائارىپنى ئومۇملاشتۇردۇق» دېگىنى ياش-ئۆسسۈرلەرنى خىتايچە مائارىپقا مەھكۇم قىلغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. دىنىي ئەركىنلىكنى كاپالەتكە ئېگە قىلدۇق دېگىنى تېخىمۇ كۈلكىلىك. باشقا دۆلەتتىن كەلگەن ئەلچىلەر بولسا خىتايغا شېرىك دۆلەتتىن بارغانلار. مايك پومپېيونىڭ خىتاينىڭ جىنايىتىنى «ئىرقىي قىرغىنچىلىق» دەپ جاكارلىشى دەل جايدا بېرىلگەن ھۆكۈم، شۇنداق خىتاينىڭ كۆز بويامچىلىغىغا بېرىلگەن ئەجەللىك زەربە بولۇپ، ئەگەر غەربتىكى باشقا دۆلەتلەرمۇ خىتاينىڭ جىنايىتىنى «ئىرقىي قىرغىنچىلىق» دەپ ئاتىسا، خىتاينىڭ سېسىق نامى دۇنياغا ئاشكارا بولىدۇ ۋە ئۆز ۋاقتىدىكى ناتىسست گېرمانىيەسىگە ئوخشاش لەنەتكە قالىدۇ.

جەۋلان

ئۇيغۇر دىيارىدىكى زور كۆلەملىك سىياسىي باستۇرۇش ھەمدە ئۇيغۇر جەمئىيىتى دۇچ كېلىۋاتقان ئېغىر ئىجتىمائىي پاجىئەلەر ھەققىدە ئۆتكەن يىللاردىن بۇيان مەلۇم بولۇشقا باشلىغان غايەت زور دەلىل - ئىسپاتلار سەۋەبلىك ترامپ ھۆكۈمىتى 2021- يىلى 19- يانۋار كۈنى «خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ ئۇيغۇرلار ۋە باشقا مۇسۇلمان خەلقلەرگە قىلىۋاتقان زور كۆلەملىك باستۇرۇش ھەرىكىتى ئىرقىي قىرغىنچىلىق ھەمدە ئىنسانىيەتكە قارشى جىنايەتتۇر» دەپ خۇلاسە چىقاردى. بۇ ترامپ ھۆكۈمىتىنىڭ ئاقسارايىدىن ئايرىلىش ھارپىسىدا چىقارغان ئەڭ مۇھىم قارارلاردىن بىرى بولۇپ، غەرب دۇنياسىدا غايەت زور تەسىر قوزغىدى. ئامېرىكا تاشقى ئىشلار مىنىستىرى مايك پومپېيو بۇ مۇناسىۋەت بىلەن قىلغان سۆزىدە «خىتاي كومپارتىيەسىنىڭ ئۇيغۇرلارغا قانداق زۇلۇم سېلىۋاتقانلىقىنى يېقىندىن كۆزىتىپ كېلىۋاتىمىز. ئۇلارنىڭ ئۇيغۇرلارنى مىليونلاپ لاگېرغا قامىشى ۋە مەجبۇرىي ئەمگەككە سېلىشى، ئۇلارنى ئەڭ ئەقەللى ئىنسانىي ھوقۇقلاردىن مەھرۇم قالدۇرۇشى، ئۇيغۇر ئاياللىرىنى تۇغماس قىلىۋېتىشى، ئۇيغۇر قىز -

19- يانۋار كۈنى ئامېرىكا تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىغىنىڭ سابىق مىنىستىرى مايك پومپېيو خىتاينىڭ ئۇيغۇرلارغا يۈرگۈزۈپ كەلگەن جىنايىتىنى «ئىرقىي قىرغىنچىلىق» ۋە «ئىنسانىيەتكە قارشى جىنايەت» دەپ ئاتىغاندىن كېيىن، خىتاي تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىگى بۇنىڭغا قاتتىق نارازىلىقىنى بىلدۈرگەن ۋە خىتاي تەشۋىقات ۋاسىتىلىرى بۇ باياناتقا بەس-بەستە ھۇجۇم باشلىغانىدى. 25- يانۋار كۈنى خىتايچە «تەڭرىتاغ تورى» ئۇيغۇر رايونى رەئىسى شۆھرەت زاكىرنىڭ ئامېرىكا تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىگىنىڭ سابىق مىنىستىرى مايك پومپېيونىڭ باياناتىنى ئەيىبلەگەن ئۇزۇن يازمىسىنى ئېلان قىلغان. شۆھرەت زاكىر بۇ ئەيىنەمىسىدە مايك پومپېيونى «خىتاينىڭ ئىچكى ئىشلىرىغا ئارىلاشتى، خىتاينىڭ شىنجاڭنى تۈزەش سىياسىتىگە ھۇجۇم قىلدى، خەلقئارا نىزامغا خىلاپلىق قىلدى، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ بەختلىك تۇرمۇشىغا قارا سۈركىدى» دەپ ئەيىلگەن ۋە ئۇنىڭغا قەتئىي قارشى تۇرىدىغانلىقىنى بىلدۈرگەن. شۆھرەت زاكىر بۇ ئەيىنەمىسىدە يەنە خىتاينىڭ سىياسىتىنى ماختاپ، «بىر قولدا تېررورلۇققا زەربە بېرىپ، بىر قولىدا تېررورلۇقتىن ساقلىنىۋاتقانلىقى، 4 يىلدىن بۇيان شىنجاڭدا تېررورلۇق ۋەقەلىرى يۈز بەرمىگەنلىكى، نامراتلارنى يۆلەش سىياسىتى يۈرگۈزۈپ ئىشسىزلىرنى ئىشقا

Ана тиллиқ гезитлиримизни сақлап қелишимиз керәк

Жамалдин Насиров,
Алмута вилайити,
Талғар районинин уйғур
мәдәнийәт мәркизи
рәисинин орунбасари

Әссаламу әләйкүм
Дуния уйғур курултейиниң
Қазақстандики вәкиллири.

Қирғизстан жумһурийитидә
чиқиватқан ижтимаий-сәясий ге-
зит - «Иттипақ» гезити тоғурлуқ
ахирки пәйтләрдә гәп-сөз боли-

ватиду. Бу тоғурлуқ мән өзәмгә
бир пикиргә келәй дәп бир
қискичә өзәмниң ой-пикиримни
язай дедим. «Иттипақ» гезити бу
ижтимаий-сәясий гезит. Бу гезитта
бизниң миллитимизниң тәғдири,
бизниң миллитимизниң нәдин
нәгә кетип барғанлиғи, шундақла
Дуния уйғур курултейининиң
күндилиқ, саатлиқ қиливатқан
ишлири тоғрисида бир айда бир
йеңилиқларни окуп туримиз.

Ана тилимизда чиқиватқан
«Иттипақ» гезити кәң аммиға
тарқалса миллий ғуруримиз
өсиду вә мән уйғур дегәнләрниң
көзи техиму ечилиду.

Мән бир йезиға барсам, әшәдә
бир киши маңа: «Мән у гезит-
ни кәлтүрмәймән бу жутқа, у ге-
зитта интайин болмайдиған бир

немиләрни язидикән дәйду»,
деди. Мән туруп һелиқи киши-
ни бундақ демәң кериндешим,
бу немә дегиниңиз, сиз өзиниң
кимниң беги? – десәм көзүмгә
қарайду – ашу милләтниң бегиғу
сиз? Шуниниң үчүн кериндишим,
бундақ сөзләрни демәң, бу ге-
зитни окуйдиғанларму бар,
оқимайдиғанларму бар, шуниниң
үчүн бу гезит сизниң жутиңизға
кәлсә сиз униңға қарши чиқмаң,
әкәлгән адәм өзи жавап бери-
ду, сиз қорқуп кәтмән, сиз униң
жавабини тартмайсиз, дәп қойдум.

Шуниниң үчүн кериндәшлар,
«Иттипақ» гезити бу һәқиқәтән
миллитимизниңки тәғдирини ой-
лап чиқиватқан гезит, бу гезит
Бишкәктә, йәни бир жумһурийәттә
туруп, бизниң жумһурийәткә ке-

ливатиду. Биз бу гезитни амал
болса кечә-күндүз жүгрәп жүрүп
тарқитишимиз керәк. Мән бу
гезитни чиққан күнидин баш-
лап оқуймән, һәм жиғимән.

Һөрмәтлик кериндәшлар,
«Иттипақ» гезитигә һәр тәрәптин
күч чиқирип, гезитниң мушти-
рини көпәйтиришимиз керәк.

Һөрмәтлик кериндәшлар,
бизниң жумһурийәттимиздә бу
гезитниң нухисини миндин ашу-
ришимиз керәк! Мана бизниң
йезимиздила 100 нәччитал гезит
өтәтти, әнди миң дегән гезит-
ни 10 йезиға ташлап бәрсиниң
түғиди дегән сөз, бизниң
қанчә йезимиз бар? Әнди мо-
шунни яхши ойлап көрәйли.

«Китап йеңилиқлири»

Алмутида Қазақстан уйғурлириға беғишланған энциклопедия йорук көрди

Йеқинда Алмута шәһиридә
«Уйғурлар: энциклопедиялик
мәлуматнамә» намлик китап йорук
көрди. Тағ инженер, профес-
сор, Қазақстан миллий жуғрапийә
жәмийитиниң әзаси Абдуллажан
Самсақов тәрипидин тәйярланған
мәзкур әмгәкниң йорук көрүши
мунасивити билән 27-декабрда
тор арқилиқ китапни тонушту-
руш мурасими болуп өттү. Униңға
қатнашқан зиялийлар, жәмийәтлик
бирләшмиләрниң вәкиллири вә
башқилар китапниң уйғурлар үчүн
әһимийити, Қазақстанда яшаватқан
уйғурларниң өтмүш тарихи вә
мәдәний һаяти һәққидә өз пикирли-
рини оттуриға қойди. Улар шундақла
китапниң автори Абдуллажан
Самсақовниң әмгигигә жуқури
баһа берип, бу әмгәкниң пәкәт
Қазақстанла әмәс, бәлки пүткүл
уйғурлар үчүн чоң әһимийәткә
егә экәнлигини тәкитлиди.

Жәмий 37 басма таваққа, йәни
600 бәткә егә «Уйғурлар: энцикло-
педиялик мәлуматнамә» намлик
китап «Арис» нәшрияти тәрипидин
нәшир қилинған болуп, у үч
қисимдин тәркип тапқан. «Уйғурлар
тарихидин» дәп аталған бирин-
чи қисимда тарих, әдәбият, билим,
тәсвирий сәнһәт вә мемарчилик,
илим-пән, бәдий һүнәрвәнчилик,
музыка, уссул вә театр, әһнә вә
урп-адәтләр, миллий оюнлар вә та-
амлар һәққидә қискичә мәлумат
берилгән. Иккинчи қисимда 620
нәпәр тонулған шәхсниң өмүр ба-
яни орун алған. Шундақла, мәзкур
қисимда амивий әхбарат васити-
лири, оқуш орунлири, жәмийәтлик
бирләшмиләр, саз әсваплири, уйғур
тарихи вә мәдәнийитиниң муһим
вақиәлиригә беғишланған 400 гә
йеқин мақалилар берилгән. Униңда
шундақла Өзбәкстан, Қирғизстан вә
Түркмәнстан уйғурлири һәққидиму
материалларму берилгән. Әнди
«қошумчилар» дәп аталған үчинчи
қисимда болса исимлик көрсәткүч,

қискартилған сөзләр тизими,
пайдилинилған әдәбиятлар вә бәзи
уйғур мәмликәтлири рәһбәрлириниң
дипломатик хәтлири берилгән.
Китапқа тарих пәнлириниң доктори,
профессор Сағимбай Қозибаев вә та-

рих пәнлириниң докто-
ри, профессор Тәттигүл
Қартаева пикир язған.
Зияритимизни қобул қилған
китап автори Абдуллажан Самсақов
әпәнди мәзкур әмгәкниң
2005-жили йорук көргән
«20-әсирдики мәшһур
уйғурлар: Қазақстан,
Өзбәкстан, Қирғизстан,
Түркмәнстан»
намлик китап асаси-
да тәйярланғанлиғини
оттуриға қоюп, мундақ
деди: «2005-жили 350 тин артуқ
шәхсниң өмүр баяни чиқти. У
пәкәт тәзкирә сүпитидә чиқти.
Бүгүнки күндә у энциклопедия
болуп чиқиватиду. Бу йәрдә эн-
циклопедия болса дегән көп
тәклипләр болди. Һәкүмәт орниди-
ки адәмләрму бунни тәвсийә қилди.»

Абдуллажан Самсақов йәнә
бу китапта Қазақстан вә От-
тура Асиядики уйғурлардин
сирт йәнә Махмут Қашқирини,
Йүсүп Хас Һажип, Аманнисахан
қатарлиқ уйғур намайәндилири
һәққидә мәлуматларниң
берилгәнлигини, улар һәққидә
йезилған әсәрләрниң, мәсилән,
Қазақстандики Қуддус Ғоҗамияров
намидики Жумһурийәтлик дөләт
уйғур музыка комедия театри-
да сәһниләштүрүлгәнлигини
билдүрди.

Абдуллажан Самсақов
тонуштуруш мурасиминиң
хәлиқара дәрижидә өткәнлигини
алаһидә тәкитлиди.

У мәзкур китапни
тәйярлашта Қазақстанда вә
башқиму мәмликәтләрдә нәшир
қилинған энциклопедияләрдин

көп үгәнгәнлигини оттуриға
қойди.

Зияритимизни қобул қилған
Қирғизстандики «Иттипақ»
гезитиниң баш муһәррири,
пәлсәпә пәнлириниң кандидати
Әкбәржан Баду-
нов әпәнди мундақ
деди: «Абдуллажан
Самсақов 2005-
жили «20-әсир уйғур
намайәндилири»
намлик китапи-
ни нәширдин
чиқирип, кәң хәлиқ
аммисиниң алқишиға
сазавәр болған еди.
Әлвәттә, мундақ
бир милләтниң эн-
циклопедияси-
ни бир киши әмәс,

бир пүтүн институт тәйярлап
чиқиридиған иш. Шундақла, бу ки-
тап Қазақстан уйғурлири үчүнла
әмәс, бәлки барлиқ уйғур хәлқи
үчүн чоң хошаллиқ дәп ойлаймән.»

Туран университетиниң профес-
сори, тарих пәнлириниң доктори
Абләһәт Камалов әпәнди китапниң
әһимийити һәққидә тохтилип, мундақ
деди: «әң алди билән энциклопе-
диялик характергә егә һәр қандақ
бир әмгәк мәлум бир саһә бойичә
мәлуматларни тәртипкә салиду.
Әнди сөз болуваған китапқа кәлсәк,
у Қазақстандики уйғур жамаәсиниң
тарихи вә мәдәнийити һәққидә әнә
шу уйғурларниң өмүр баянлири
арқилиқ системилик чүшәнчә бе-
риду. Қазақстан уйғурлириниң
тарихи вә мәдәнийитидики бәзи
пәкт вә вақиәләрни ениқлаш үчүн
мәлумат материали сүпитидиму
бу әмгәкниң әһимийити чоң.
Китапниң жәмийәтлик әһимийити
шундики, униң рус тилида нәшир
қилиниши башқиму милләтләрниң
уйғурларниң тарихи, мәдәнийити
вә һазирқи тәрәққияти, Қазақстан
вә Мәркизий Асияниң башқиму
әллириниң риважлинишиға қошқан

төһписи билән тонушушиға
имканийәт бериду. Китапниң йәнә
бир алаһидилиқи шундики, у
Қазақстан уйғурлириниң әклий
һаятиниң бир мәһсулати сүпитидә
елимиздә йүз бериватқан һазирқи
ижтимаий жәриянларни, болупму
Қазақстанда яшаватқан хәлиқләрниң
тәрәққияти вә бир пүтүн
қазақстанлиқ идеяниң шәкиллиниши
билән зич алақидә тәсвирләйду.»

Русийә империясиниң Или
султанлиғиға нисбәтән тутқан
сәясити, Или вилайитиниң
Русийә тәрипидин бесивелини-
ши, Или уйғурлириниң Йәттисуға
көчүши, уйғур йезилириниң
курулуши, Қазақстан уйғурлириниң
жуғрапийәлик орунлиниши,
уйғурларниң 1916-жилқи Русийә
сәяситигә қарши қозғилаңға
қатнишиши, 1918-жили «Ату
пажиәси»дә уйғур аһалисиниң
қирғин қилиниши, Совет-Гер-
ман уруши, уруштин кейинки
хәлиқ егилигиниң тиклиниши,
уйғурларниң мустәқил Қазақстанға
қошқан төһписи әнә шулар
жүмлисинин. Китапта шундақла
пүткүл уйғур хәлқиниң тарихиға
аит материалларму, шу жүмлидин
Уйғур Қағанлиғи вә Уйғур Идикути,
уйғурларниң тарихий вәтинидики
миллий-азатлиқ һәрикәтлири,
Йәттишәр дөлети, икки Шәрқий
Түркистан жумһурийәтлири
һәққидә мәлуматлар орун алған.

Егилишимизчә, Абдуллажан
Самсақов 40 тин ошуқ илмий-
аммибаплиқ мақалиларниң автори
болуп, улар Қазақстандики бир қатар
гезит вә журналларда давамлик елан
қилинип кәлгән. «Қарабаласағунға
сәһәт», «Қәдимий Бәшбалиққа
сәһәт», «Пор-Баҗин», «Тур-
пан қаризлири», «Хотән кәғизи»
қатарлиқ мақалилири оқурмәнләр
арисида күчлүк инкас қозғиди.

تۈركىيەدىكى ھەرقايسى پارتىيەلەر ئىستانبۇلدىكى خىتاي كونسۇلخانىسى ئالدىغا توپلانغان ئۇيغۇر ياشلىرىنى قوللايدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى

جوۋ بايدىن خىتايغا قارىتا قانداق سىياسەت يۈرگۈزۈشى مۇمكىن؟

يېڭىدىن سايلانغان ئامېرىكا پرېزىدېنتى جوۋ بايدېننىڭ ۋەزىپىگە ئولتۇرغاندىن كېيىن خىتايغا قارىتا قانداق سىياسەت يۈرگۈزۈشىدىغانلىقى سىياسەتچىلەر ۋە ئانالىزچىلارنىڭ دىققەت نۇقتىسى بولماقتا.

«ۋال-ستريت ژۇرنىلى» گېزىتىنىڭ 6-دېكابىر ئېلان قىلغان «بايدېن خىتايغا قارشى بۈيۈك ئىتتىپاق قۇرۇشنى پىلانلىدى، ئامېلىكا ئۇ ئاسان ئەمەس» سەرلەۋھىلىك ماقالىسىدە، جوۋ بايدېننىڭ ۋەزىپىگە ئولتۇرغاندىن كېيىن ئامېرىكانىڭ ئىلگىرىكى ئىتتىپاقداش دۆلەتلىرى بىلەن بولغان ھەمكارلىقىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ، بېيجىڭغا بىرلىكتە كەڭ كۆلەملىك بېسىم قىلىشنى پىلانلاۋاتقانلىقى ئىلگىرى سۈرۈلگەن.

ماقالىدە كۆرسىتىلىشىچە، بايدېن ۋەزىپىگە ئولتۇرغاندىن كېيىن، خىتايغا قارىتا ترامپ ھۆكۈمىتى يولغا قويغان بىر قاتار قارارلارنى ساقلاپ قېلىش ياكى ئۇلارنى ئەمەلدىن قالدۇرۇشنى قارار قىلىشى كېرەك ئېكەن. ئۇلار نيۇ-يورك ئاكسىيە بازىرىدىن خىتاي تېلېگرافى شىركەتلىرىنى چىقىرىۋېتىش، ئالىپاي پۇل تۆلەش سۈپىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان خىتايغا ئۇلانغان ئەپەلەر ئارقىلىق سودىلىشىشنى چەكلەش ۋە خىتايدىكى ئەڭ چوڭ كومپيۇتېر ئۆزىكى ئىشلەپچىقارغۇچى شىركەت ۋە شۇنىڭغا ئوخشايدىغان باشقا شىركەتلەرنى قارا تىزىملىكىگە كىرگۈزۈشنى ئۆز ئىچىگە ئالدىكىدەن.

ئامېرىكا خەلقئارا دىنىي ئەركىنلىك كومىتېتىنىڭ كومىسسارى نۇرى تۈركەل ئەپەندى بۇ ھەقتە زىيارىتىمىزنى قوبۇل قىلىپ، بايدېن ھۆكۈمىتىنىڭ سىياسىي يۆنىلىشى ھەققىدە مۇنداق دېدى: «بايدېن ھۆكۈمىتى ھازىرقى مەۋجۇت ھۆكۈمەتكە ئوخشىمايدىغان يول تۇتىدۇ، يەنى خەلقئارادا يالغۇز ھەرىكەت قىلىماستىن، ئىتتىپاقداشلىرى بىلەن بىللە ھەرىكەت قىلىدۇ.»

ياۋروپا ئىتتىپاقى يەتتە يىللىق سۆھبەتتىن كېيىن، ئۆتكەن يىلى 12-ئاينىڭ ئاخىرىدا خىتاي بىلەن ئىككى تەرەپلىك مەبلەغ سېلىش كېلىشىمىنى تاماملىغان. ئانالىزچىلار بۇ كېلىشىم خىتاينى ئامېرىكانىڭ يېڭى ھۆكۈمىتى بىلەن بولغان رىقابەتتە تېخىمۇ كۈچلۈك ئورۇنغا چىقىرىدۇ، دەپ قارىشىۋاتقان بولسىمۇ، نۇرى تۈركەل ئەپەندى بۇ كېلىشىمگە ئىجابىي قارىمايدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

خىتاي ئەمەلدارلىرى بېيجىڭنىڭ ئامېرىكانىڭ يېڭى ھۆكۈمىتىنى ئېھتىياتچانلىق بىلەن كۆزىتىۋاتقانلىقىنى، ئامېرىكا بىلەن مۇناسىۋەتنى ياخشىلاشنى ئويلىشىۋاتقان بولسىمۇ، ئامېلىكا خىتاينىڭ كۈچىنى ئاشۇرۇش ۋە ئىقتىسادىنى گۈللەندۈرۈشنى بەكرەك مۇھىم دەپ قارايدىغانلىقىنى ئېنىق ئوتتۇرىغا قويغان.

مەلۇم بولۇشىچە، خىتايغا قارىتا سىياسەت بەلگىلەشتە يەنە ئۇيغۇر، خوڭكوڭ، تىبەت مەسىلىلىرىمۇ بايدېن ھۆكۈمىتىنىڭ قارارلىرى

قوللايدىغانلىقىنى بىلدۈرگەنلىكىنى، ئۆزلىرىنى زىيارەت قىلىپ نەق مەيداندىن تارقاتقانلىقىنى بايان قىلدى. 5-يانۋار كۈنى «كېلەچەك» پارتىيەسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى سەلجۇق ئۆزداغ باشچىلىقىدىكى ھەيئەت ئىستانبۇلدىكى خىتاي ئەلچىخانىسى ئالدىدا پائالىيەت ئېلىپ بېرىۋاتقان ئوقۇغۇچىلارنىڭ يېنىغا بېرىپ، ئۇلارنىڭ دەردىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن مۇخبىرلارغا بايانات بېرىپ، مۇنداق دېگەن: «بىز سىلەرنىڭ يېنىڭلاردا بولىمىز، بۇنداق پائالىيەتلەر ئارقىلىق سىلەرنىڭ ئاۋازىڭلار بولىمىز. سىلەرنىڭ بۇ پەرىادىڭلارنى ئاللاھقا ئاڭلىتىدۇ. خۇدايىم بۇ پەرىادىڭلارنى جامائەتكە ئاڭلىتىمىز.»

لاگېر قۇربانلىرى تاۋابىئاتلىرىنىڭ ئىز-دېرىگىنى ئېلىش ئۈچۈن ئىستانبۇلدىكى خىتاي كونسۇلخانىسى ئالدىدا نارازىلىق پائالىيىتى قىلىۋاتقان ئۇيغۇرلارنى قوللاش ئۈچۈن تۈركىيەدىكى ھەر قايسى پارتىيە رەھبەرلىرى، ئاممىۋى تەشكىلات مەسئۇللىرى، جامائەت ئەرباپلىرى ئارقا-ئارقىدىن ئۇلارنىڭ يېنىغا كېلىپ ھال سورىماقتا. بۇ ئۇيغۇر ياشلارنىڭ نارازىلىق پائالىيىتىگە دىققەت قىلىۋاتقان ئاخبارات ۋاسىتىلىرىمۇ كۈنسايىن كۆپەيمەكتە. ئائىلە ئەزالىرى خىتاي تۈرمىلىرىگە ياكى يىغىۋېلىش لاگېرلىرىغا سولانغان تۈركىيەدىكى ئۇيغۇرلار 15 كۈندىن بۇيان ئىزچىل ھالدا ئىستانبۇل تارابىادىكى خىتاي كونسۇلخانىسىدىن ئائىللىرى ھەققىدە ئېنىق ئىزاھات بېرىشنى تەلەپ قىلماقتا.

قولىرىدا ئاتا-ئانا، ئۇرۇق-تۇغقانلىرىنىڭ فوتو-سۈرەتلىرىنى كۆتۈرگەن ھالدا ئىستانبۇلدىكى خىتاي كونسۇلخانىسى ئالدىدا تۇرۇۋاتقان ئۇيغۇر ياشلىرىنىڭ پائالىيىتى تۈركىيەدىكى ھەر قايسى پارتىيەلەرنىڭ

ئىستىراك قىلىۋاتقانلىقىنى بايان قىلدى. «بۇ 15 كۈن جەريانىدا سىزگە ئەڭ كۆپ نېمە تەسىر قىلدى؟» دېگەن سوئالىمىزغا ئۇ تۈركىيەدىكى ھەر قايسى پارتىيەلەر ۋە ئاخبارات ئورگانلىرىنىڭ ھەر كۈنى كېلىپ ئۆزلىرىنى قوللاۋاتقانلىقىنى، بۇنىڭدىن بەكلا تەسىرلەنگەنلىكىنى بايان قىلدى. ئىستانبۇلدىكى مېدىتسىنا ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئوقۇغۇچىسى شەمسىيە ئېلى ئاتا-ئانا ۋە چوڭ تاغىسىنىڭ ئىز-دېرىگىنى قىلىش ئۈچۈن بۇ پائالىيەتكە قاتنىشىۋاتقانلىقىنى بىلدۈردى. ئۇ 2 نەپەر يەرلىك تۈركىيە ئۆزلىرىنى قوللاش ئۈچۈن 15 كۈندىن بۇيان ئىزچىل ھالدا ئەتىگەن كېلىپ ئاخشام كېتىۋاتقانلىقىنى بايان قىلدى.

ۋە ئاخبارات ۋاسىتىلىرىنىڭ دىققىتىنى قوزغىماقتا. «كېلەچەك» پارتىيەسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى سەلجۇق ئۆزداغ ئەپەندى، «ئىبى» پارتىيەسىنىڭ ئىستانبۇلدىكى مەسئۇلى ساتۇق بۇغرا قاۋۇنجۇ ئەپەندى، «سائادەت» پارتىيەسىنىڭ ئىستانبۇلدىكى مەسئۇلى ئۆمەر فاروق يازىجى ئەپەندى ھەمدە تونۇلغان زۇرنالىستلار، دىنىي جامائەتلەرنىڭ ئەرباپلىرى ۋە ئاممىۋى تەشكىلاتلارنىڭ مەسئۇللىرى خىتاي كونسۇلخانىسىنىڭ ئالدىدىكى پائالىيەتكە قاتنىشىپ، ئۆزلىرىنىڭ لاگېر قۇربانلىرىنىڭ پائالىيەتىنى قوللايدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشكە. لاگېر قۇربانلىرى يېقىنلىرىدىن جەۋلان شىرمەمەت ئەپەندى زىيارىتىمىزنى قوبۇل قىلىپ، پائالىيەتنىڭ 8-كۈنىدىن تارتىپ تۈركىيەدىكى سىياسىي پارتىيەلەر ۋە ئاخبارات ۋاسىتىلىرىنىڭ زور دىققىتىنى تارتىشقا باشلىغانلىقىنى بايان قىلدى.

جەۋلان شىرمەمەت ئەپەندى «ئىبى» پارتىيەسىنىڭ ئىستانبۇلدىكى مەسئۇلى ساتۇق بۇغراخان قاۋۇنجۇ، «ئاقىت» تېلېۋىزىيەسىنىڭ رىياسەتچىسى خالىس ئۆزدەمىر ئەپەندى، «كېلەچەك» پارتىيەسى مۇئاۋىن رەئىسى سەلجۇق ئۆزداغ ئەپەندى ۋە «سائادەت» پارتىيەسىنىڭ رەھبەرلىرىدىن ئۆمەر فاروق يازىجى ئەپەندى شۇنداقلا كۆپ ساندا خەۋەر ئاڭبىنلىغى ۋە تېلېۋىزىيە قانالىرىنىڭ كېلىپ ئۆزلىرىنى

ئائىلە ئەزالىرى خىتاي تەرىپىدىن تۇتقۇن قىلىنغان تۈركىيەدىكى ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلار ۋە ياشلار 18-دېكابىردىن ئېتىبارەن خىتاي كونسۇلخانىسى ئىلتىماسلىرىنى رەسمىي يوسۇندا تاپشۇرۇۋالغانغا ۋە ئائىللىرى ھەققىدە ئىزاھات بەرگەنگە قەدەر ھەر كۈنى كونسۇلخانا ئالدىدا يىغىلىپ، خىتاي ھۆكۈمىتىدىن جاۋاب كۈتىدىغانلىقىنى ئېلان قىلغان ئېدى. 15 كۈندىن بۇيان ئىستانبۇلدىكى خىتاي كونسۇلخانىسى ئالدىدىكى بۇ پائالىيەت تېخىمۇ كۈچلىنىپ داۋام قىلماقتا. ئەركىن تارىم

ئېچىدىكى مۇھىم تېمىلار بولۇپ قالغان. ئامېرىكانىكى سىياسىي ئىشلار مۇتەخەسسسى دوكتور ئاندېرس كور ئەپەندى بۇ ھەقتە مۇنداق دېدى: «مېنىڭچە، ئۇلار (بايدېن ھۆكۈمىتى) نىڭ كىشىلىك ھوقۇق مەسىلىسىدە ئايرىم سىياسەتلىرى بار. ئۇلار خوڭكوڭلۇقلارنى قوللىغان ئېدى. ئىشەنچلىك بىر يەردىن ئاڭلىدىم، مەنبەسىنى ئېيتىپ بېرەلمەيمەن، لېكىن ئۇيغۇرلار ھەققىدەمۇ ئىجابىي سىياسەتلەر يۈرگۈزۈلىدىغان ئوخشايدۇ. شۇڭا مەن ئامېرىكا خىتايغا قارشى قاتتىق پوزىتسىيەدە بولىدۇ، دەپ قارايمەن.»

خىتاي ھۆكۈمىتى نەچچە يىلدىن بۇيان خەلقئارانىڭ قاتتىق تەنقىد قىلىشىغا قارىماي، ئۇيغۇر رايونى ۋە خوڭكوڭ مەسىلىسىنى خىتاينىڭ ئىگىلىك ھوقۇق مەسىلىسى ئېكەنلىكى، باشقا دۆلەتلەرنىڭ خىتاينىڭ ئىچكى مەسىلىسىگە ئارىلاشمايلىقىنى ئېيتىپ، ئۇ رايونلاردا يۈرگۈزۈۋاتقان كىشىلىك ھوقۇق دەپسەندىچىلىكلىرىنى داۋام قىلىپ كەلمەكتە ئېدى.

ئاندېرس كور ئەپەندى ئۇزۇن يىللاردىن بۇيانقى ئامېرىكا-خىتاي مۇناسىۋىتى ھەققىدىكى تەتقىقاتلىرىغا ئاساسلىنىپ تۇرۇپ، يېڭى ھۆكۈمەتنىڭ خىتايغا قارىتا شۇ خىل سىياسەتلەرنى قوللىنىشى توغرا، دەپ قارايدىغانلىقىنى ئوتتۇرىغا قويدى: «ترامپ ھۆكۈمىتى خىتايغا قارىتا قاتتىق سىياسەت يۈرگۈزگەن ئېدى، ھەم شۇنداق بولۇشى كېرەك ئېدى. بايدېن باشچىلىقىدىكى يېڭى ھۆكۈمەتنىڭ بۇ سىياسەتنى يۇمشاتمايلىقىنى ئۈمىد قىلىمەن. بايدېن تەشكىللىگەن ھۆكۈمەتنىڭ خادىملارمۇ خىتاي بىلەن كېلىشىشنىڭ ئەمدى ئورنى قالىدىغانلىقىنى تەكىتلەۋاتىدۇ. خىتايدا كىشىلىك ھوقۇقنى، دېموكراتىيىنى تەشۋىق قىلىش كېرەك. (خىتاي تەھدىتى) دىن قۇتۇلۇشنىڭ بىرلا يولى بار، ئۇ بولسىمۇ خىتاينى پۈتۈنلەي دېموكراتىيىلەشتۈرۈش. دىكتاتور ھۆكۈمەت باشتا بولىدىكەن، كۈندىن كۈنگە كۈچىيىۋاتقان ئىقتىسادىي ۋە ئارمىيە كۈچى بىلەن مەلۇم بىر دۆلەت ياكى رايونىڭلا ئەمەس، بەلكى پۈتۈن دۇنيانىڭ دېموكراتىيەسىگە تەھدىت ئېلىپ كېلىدۇ.»

20-يانۋار ۋەزىپىگە ئولتۇرۇشقا تەييارلىنىۋاتقان بايدېن باشچىلىقىدىكى يېڭى ھۆكۈمەتنىڭ خەلقئارا سىياسىتى، بولۇپمۇ خىتايغا قارىتا سىياسىي ئىستراتېگىيەلىرى مۇھاجىرەتتىكى ئۇيغۇرلارنىڭ ئەڭ كۆڭۈل بۆلىدىغان تېمىسىغا ئايلانغان ئېدى. نۇرى تۈركەل ئەپەندى بۇ ھەقتە ئۆزىنىڭ تەۋسىيەلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ ئۆتتى: «ئامېرىكانىڭ قىممەت قارىشى بويىچە ئېيتقاندا، ئۇيغۇر مەسىلىسى بۇ يېڭى ھۆكۈمەتتە تېخىمۇ چوڭقۇر يەر ئېلىشى مۇمكىن.»

كىلىنتوننىڭ سابىق سودا ۋەكىلى چارلىن بارشېفسكى ئىلگىرى بايدېن شى جىنپىڭ بىلەن ئۇچراشقاندا مۇنداق دەپ ئاگاھلاندۇرغان ئېكەن: «ئىستراتېگىيە جەھەتتىن ئېلىپ ئېيتقاندا، سىياسەت ئىككى تەرەپلىك، رايون خاراكىتلىك ۋە يەرشارى خاراكىتلىك بولۇشى كېرەك. بۇ رەسىم تاللاش ئەمەس، بەلكى مۇرەككەپ بىر مانېۋىر.»

نۇرئىمان

Заявление Госдепартамента США по поводу геноцида уйгуров со стороны китайских властей

Госдепартамент США 19 января 2021 года выступил с заявлением, в котором говорится, что «решение Госдепартамента США по вопросу в уйгурском регионе Китая».

В заявлении говорится, что китайское правительство официально объявило широкомасштабные репрессии против коренных мусульманских народов, основанных на уйгурах в уйгурском регионе, как «геноцид» и «преступления против человечности».

В своем заявлении Госсекретарь США Майк Помпео сказал: «Поскольку злодеяния в наши дни совершаются так, как мы не видели в прошлом, природа зверств никогда не изменится. Итак, сегодня я принял следующие решения:

Во-первых, после тщательного анализа существующих пакетов, начавшегося в марте 2017 года, китай-

ское правительство рассматривает возможность гуманитарного подхода к мусульманской общине, возглавляемой уйгурами,

под руководством и контролем Коммунистической партии Китая. Эти преступления все еще продолжаются. Эти преступления включают: произвольное

задержание более миллиона человек; лишение физической свободы; принудительное бесплодие; пытки; принудительный труд; строго огра-

ничивают религиозную свободу, свободу мысли и свободу передвижения. В конце Второй мировой войны Нюрнбергский суд признал военных преступников виновными в «преступлениях против человечности». Похожее преступление сегодня происходит в Уйгурском районе.

Во-вторых, согласно нашему расследованию, этот геноцид продолжается. Мы являемся свидетелями систематического истребления уйгуров

Коммунистической партией Китая. Китайское правительство, занимающее второе место в мире в экономическом, военном и политическом плане,

пытается утвердиться в качестве мирового лидера и восстановить свой имидж в международной системе.

В заявлении Госдепартамента США говорится, что китайское правительство должно немедленно освободить задержанных, так называемые «тренировочные» лагеря, задержанных, а также домашний арест и принудительное задержание. Прекратить меры контроля населения, такие как противозачаточные средства, принудительные аборт, противозачаточные средства и изъятие детей из их семей; положить конец всем пыткам и унижениям в лагерях и тюрьмах; положить конец преследованиям членов уйгурского региона и других частей Китая в уйгурских и других религиозных общинах.

Азиз

Международные эксперты о грубых нарушениях прав человека в СУАР

По мнению группы экспертов, за признанием США геноцидом репрессий Китая в отношении этнических уйгуров в его северо-западном Синьцзян-Уйгурском автономном районе (СУАР) должны последовать более жесткие экономические санкции и согласованные международные усилия, чтобы подтолкнуть Пекин к изменению курса.

Политика Китая в СУАР направлена на «насильственную ассимиляцию и возможное уничтожение уязвимой группы этнических и религиозных меньшинств», - сказал уходящий госсекретарь Майк Помпео, объявив о назначении, которое группы уйгурских изгнанных отстаивают с момента обнаружения в 2017 году массового интернирования лагеря, в которых проживало 1,8 миллиона уйгуров и представителей других мусульманских меньшинств.

Новый госсекретарь Энтони Блинкен одобрил назначение, предполагая, что администрация президента Джо Байдена будет придерживаться более решительного подхода к привлечению Китая к ответственности за его нарушения в регионе.

Китайские эксперты недавно заявили Уйгурской службе RFA, что наиболее эффективные действия, которые может предпринять Вашингтон, включают введение экономических санкций в Китай в дополнение к мерам, блокирующим торговлю и поездки, которые администрация Трампа ввела в отношении китайских чиновников и компаний в СУАР в прошлом году.

Они также призвали к более многостороннему подходу к осуждению Китая и остракизму со стороны международного сообщества, что, по их мнению, может привести Пекин к корректировке своей политики в отношении уйгуров в СУАР.

Немецкий исследователь Адриан Зенц, ведущий эксперт по политике

Китая в отношении уйгуров, чьи исследования предоставили критические доказательства злоупотреблений в СУАР, отметил, что это определение имеет «юридические последствия» для внешней политики в отношении Пекина, поскольку США обязаны действовать для предотвращения геноцида.

«На мой взгляд, одна из самых многообещающих стратегий, чтобы что-то

исправить в ситуации, - это быть очень жесткими и всеобъемлющими в отношении принудительного труда, потому что это экономический аспект этого, и Коммунистическая партия очень чувствительна к экономической стороне и к прибыли, - сказал Зенц, старший научный сотрудник Вашингтонского мемориального фонда жертв коммунизма.

По данным СВР, за последний год США импортировали из Китая хлопчатобумажной продукции на 9 миллиардов долларов и помидоров на 10 миллионов долларов. Большая часть хлопка Китая поступает из СУАР.

Согласно сообщениям, на фоне усиливающегося международного контроля власти СУАР начали отправлять заключенных работать на фабрики в рамках попытки обозначить лагеря «профессионально-техническими центрами», хотя содержащиеся в этих учреждениях лица регулярно трудятся в условиях прину-

дительного или принудительного труда.

Зенц призвал Конгресс принять Закон о предотвращении принудительного труда уйгуров, который был принят в марте прошлого года и принят Палатой представителей, но так и не был доведен до сведения Сената, и будет блокировать импорт из региона, если не будут представлены доказательства, что они не связаны с принудительным трудом.

«Это налагает запрет на импорт любой продукции из Синьцзяна и дополнительные меры для принудительного перевода на работу в другие части Китая», - сказал он.

Андерс Корр, который издает «Журнал политических рисков» и является руководителем Согг Analytics, сказал RFA, что администрация

Байдена должна быть готова к испытаниям из Пекина и опасаться любых попыток «маленьких шагов» на пути к улучшению отношений с Китаем.

«Страна, ведущая геноцид - это не та страна, с которой можно достичь какого-то сближения, используя детские шажки», - сказал он.

Вместо этого, он предложил, Китай должен быть привлечен к ответственности за зверства СУАР таким образом, чтобы это «согласовывалось» с целями экономической политики США.

Андерс Корр сказал, что промышленная и экономическая мощь, которую США передали Китаю с 1980-х годов, «используется против нас как с точки зрения операций экономического, так и политического влияния при производстве вооруженных сил мирового класса китайцами посредством кражи технологий и промышленный шпионаж. «Все это необходимо остановить, и гено-

цид - очень веская причина для этого».

Администрация бывшего президента Дональда Трампа в июле 2020 года ввела санкции против нескольких высокопоставленных китайских чиновников, которые считаются ответственными за нарушения прав в регионе, включая регионального секретаря партии Чэнь Цюаньго, в соответствии с Законом о глобальной ответственности за права человека Магнитского.

Этот шаг, который ознаменовал собой первый раз, когда Вашингтон ввел санкции в отношении члена влиятельного Политбюро Китая, последовал за принятием Трампом в июне Закона о политике в области прав человека уйгуров от 2020 года (UHRPA), который почти единогласно был принят обеими палатами Конгресса в конце мая. Законодательство подчеркивает произвольные лишения свободы, принудительный труд и другие злоупотребления в СУАР и предусматривает санкции против китайских чиновников, которые их применяют.

Джеймс Миллуорд - профессор межобщественной истории в Школе дипломатической службы Джорджтаунского университета отметил, что у Европейского союза и Великобритании есть незавершенные торговые сделки с Китаем, но предупредил, что указание США «должно дать парламентам паузу перед тем, как они поспешат заключить общие торговые сделки, которые следуют обычным протоколам ведения дел».

Андерс Корр и Зенц также предположили, что остальной мир может последовать примеру Вашингтона и сотрудничать, чтобы наказать Китай за его злоупотребления иными способами.

Об этом сообщает уйгурская служба РФА. Написано на английском языке Джошуа Липесом

قىرغىزىستان ئۇيغۇر مائارىپىغا بىر نەزەر

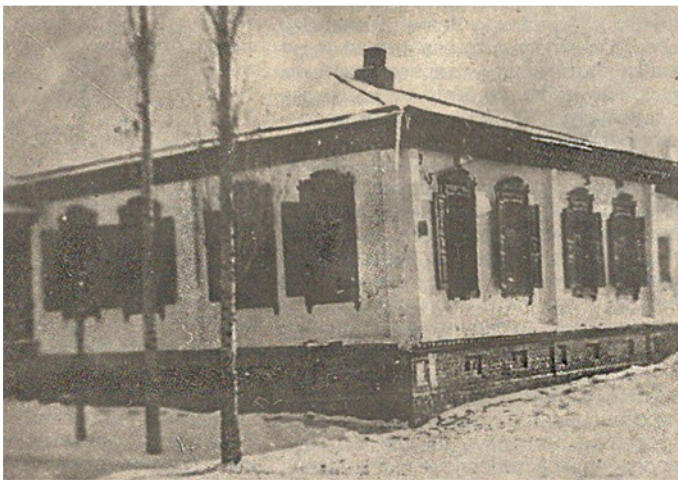
مۇزەپپەرخان قۇربان، شائىر، ژۇرنالىست

قوللىشىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن، مائارىپ مەسىلىسىگە ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلۈش ۋە خەلقنىڭ ئاڭ-سەۋىيەسىنى كۆتۈرۈش سەياسىتىنى كەڭ قانات يايدۇردى. بارلىق رېسپوبلىكىلاردا، شۇ قاتاردا قىرغىزىستاندىمۇ ھەر بىر مىللەتنىڭ ئۆز ئانا تىلىدا مەكتەپ، كەچ كۇرسلىرى كۆپلەپ ئېچىلدى. 1927-يىلى سوۋېت سوتسىئالىستىك ئاۋتونوم قىرغىز رېسپوبلىكىسىنىڭ ئاقتارتىش مەسىلىلىرى بويىچە خەلق كومىسسارى - قاسىم تىنىستانوۋ (1938-يىلى 6-نويابردە مىللەتچىلىكتە ئەيىبلەپ 37 يېشىدا ئېتىۋەتكەن) 1927-يىلى 7-نويابىر «ئېركىن توۋ» گېزىتىدە مائارىپ توغرىسىدا ئېلان قىلغان «10 يىل ئىچىدەكى ئاڭارتىۋېتىش» ماۋزۇلۇق ماقالىسىدا مۇنداق مەلۇماتلارنى بېرىدۇ: «باشقا رېسپوبلىكىلاردا، ئىچكىرىكى شەھەرلەردە قىرغىزىستاندىن 943 بالا ئوقۇيدۇ. بۇلار مىللەت بويىچە مۇنداق بۆلۈنىدۇ: قىرغىز 419، ياۋرۇپىلىقلار (رۇس، نېمىس، ئۇكرائىلىق ۋە باشقىلار) 286، تاتار 83، قۆزبەك 60، ئۇيغۇر 30، تۇنگان 39، سارت قالماق 10 قالغانلىرى باشقا مىللەتلەردىن.

ئەمدى مىسال ئۈچۈن بىرىنچى باسقۇچ مەكتەپلەرنىڭ مىللەت بويىچە بۆلۈنۈشلىرىنى كۆرەيلى: قىرغىزلارنىڭ 126، ئۆزبەكلەرنىڭ 27، ئۇيغۇرلارنىڭ 7، تاتارلارنىڭ 5، تۇنگانلارنىڭ 3، سارت قالماقلارنىڭ 3، تۈركلەرنىڭ 2، ئارىلاش مەكتەپ 1»⁽²⁾. مەزكۇر مەكتەپلەرنىڭ قايسى تەۋە، شەھەرلەردە ياكى يېزىلاردا پائالىيەت ئېلىپ بارغانلىقى توغرىسىدا مەلۇمات يوق.

بىشكېك شەھىرىنىڭ تۇرغۇنلىرى ئەسلى يەرلىك ئۇيغۇر ئاق-ساقاللىرىنىڭ ئېيتىپ بېرىشىچە تەخمىنەن ھازىرقى توكتوگۇل، پراۋدا كوچىسىنىڭ كېسىلىشىدا 1920-1930-يىللىرى بىر باشلانغۇچ ئۇيغۇر مەكتىۋى بولغان ئېكەن. ھەتتا 1970-يىللىرى مەزكۇر مەكتەپ ئىشچىلارنىڭ كەچ كۇرسى مەكتىۋى سۈپىتىدە قوللىنىلغان. يېشى 90 گە تاققان يەنە بىر ئۇيغۇر ئاق-ساقالنىڭ ئېيتىپ بېرىشىچە ئۇنىڭ دادىسىنىڭ ھەدىسى ئەشۇ مەكتەپتە مۇئەللىم بولغان. بىشكېكتە «م س ن» (مايا ستولىتسا نوۋوستىي) ناملىق رۇس تىلىدا چىققان گېزىتىنىڭ 2006-يىلى 75-نومۇرى، 11-ئىيۇل سانىدا تايانا ئورلۇۋاننىڭ ئاۋتورلىغىدا «ئۆلتىسا سوۋېتسكايا» (سوۋېت كوچىسى) ماۋزۇلۇق ئەخبارات ئېلان قىلىندى. ئەخباراتتا ئاۋتور سوۋېت ۋە كېيىن كۆچمىسىنىڭ كېسىلىشىدە يەنە بىر ئۇيغۇر مەكتىۋىنىڭ بولغانلىغىنى سۆزلەپ ئەشۇ ئۇيغۇر مەكتىۋىنىڭ ئۆتكەن ئەسىرنىڭ 20-يىللىرى چۈشۈرۈلگەن فوتو سۈرىتىنى بەرگەن. تايانا ئورلۇۋان ئۆز ئەخباراتىدا نىكولاي چاساۋوي بىلەن ۋلادىمىر پېتروۋنىڭ قىرغىزىستان جۇمھۇرىيىتى، مەركەزلىك دۆلەت ئارخىۋىدا ساقلانغان فوتو ھۆججەت ماتېرىياللاردىن مەزكۇر مەكتەپنىڭ فوتو سۈرىتىنى چۈشۈرۈۋېلىپ رېداكسىيەگە تاپشۇرغانلىغىنى ئېيتىدۇ.

ئا. ئاسانقانوۋ «قىرغىزىستان ئۇيغۇرلىرى» كىتابىدا، دۆلەت ئارخىۋلىرىغا ئاساسلانغان ھالدا ئۇيغۇر مائارىپى توغرىسىدا مۇنداق دەپ يازىدۇ: «XX-ئەسىرنىڭ 20-يىللىرىنىڭ باشلىرىدا قىرغىزىستاندا «ئۇيغۇر» ئىنقىلابى ئىتتىپاقى قۇرۇلدى... XX-ئەسىرنىڭ 20-يىللىرىنىڭ باشلىرىدا قىرغىزىستاندا ئۇنغا يېقىن باشلانغۇچ ئۇيغۇر مەكتەپلىرى بىلەن ئۇيغۇر تىلى كۇرسلىرى مەۋجۇت بولغان... ئۇيغۇر ئاھالىسى ئارىسىدا سەياسىي، ئېگىلىك ئىشلىرى مائارىپ ۋە مەدەنىي - ئاقتارتىش ئىشلىرىنى «ئۇيغۇر» ئىتتىپاقىنىڭ پىشپىك، (ئۇ مەزگىلدە بىشكېك پىشپىك دەپ ئاتالغان كېيىن فرۇنزيغا ئۆزگەرتكەن) توغرىدا، قارا-قول ياچىيىلىرى ئېلىپ باردى... «ئۇيغۇر» ئىنقىلابىي ئىتتىپاقى مەكتەپلەرگە ئاتىدارچىلىق قىلاتتى، ھەر خىل كۇرسلارغا، ئۇيغۇر ئائىلىلىرىنىڭ بالىلىرى ئوقۇيدىغان مەكتەپلەرگە ياردەم بېرىتتى. ئىتتىپاق ئەزالىرى ئۇيغۇر مەكتەپلىرىگە ماددىي ياردەم كۆرسىتەتتى، لېكسىيەلەرنى زۇرگۈزەتتى، مەكتەپ يېشىدىكى بالىلارنى

بىشكېك شەھىرىدە ھازىرقى سوۋېت ۋە كېيىن كۆچمىسىنىڭ دوخۇمۇشدا جايلاشقان ئۇيغۇر مەكتىۋى (20-يىللاردا چۈشۈرۈلگەن فوتوسۇرەت)

ئوقۇشقا، بىلىم ئېلىشقا جەلىپ قىلاتتى»⁽³⁾. يۇقارقى تارىخىي مەنبەلەرگە قارىغاندا سوۋېت ھاكىمىيىتى ئۆزىنىڭ باشلانغۇچ 1920-1930-يىللىرى مىللىي سەياسەتنى ئادىل قوللىنىپ، ئۆز تەركىۋىدىكى خەلقلەرنىڭ مىللىي مائارىپى ۋە مەدەنىيىتىنى رىۋاجلاندۇرۇشى ئۈچۈن تېگىشلىك شەرت - شارائىتلارنى يارىتىپ بەرگەن. جۈملىدىن قىرغىزىستان ئۇيغۇر مائارىپىمۇ جۇمھۇرىيەتتىكى باشقا مىللەتلەر مائارىپى قاتارى رەسمىي دۆلەت پروگراممىسى بويىچە يولغا قويۇلغان. ئەپسۇس، 1937-1938-يىللىرى باشلانغان ستالىننىڭ تەقىپ-جازالاش، قىرغىنلىق سەياسىتى، بولۇپمۇ قىرغىزىستان ئۇيغۇرلىرىغا تولىمۇ دەخلىتىشكە كەلگەن ئېكەن. ئۇيغۇرلارنى كۆچۈرۈش، بازىلاردا، ھەتتا ساتراشخانا، ئاشخانىلاردا، ئۆيدىكىلەرنى ئۆيدە ھېچ قانداق ئاساسسىز ياپوننىڭ يە باشقا بىرىنىڭ جاسۇسى قاتارى ئۇمۇمىيۈزلۈك تۇتقۇن قىلىپ، ئېتىپ ئۆلتۈرۈپ، ئىز-دەرەكسىز يوقاتقان. كۆپ ئۇيغۇرلار بۇ قىرغىنلىقتىن جان ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن ئۆز مىللىتىنى ئۆزبەك، قىرغىز ۋە باشقىلارغا ئۆزگەرتىۋېتىشكە مەجبۇر بولغان. بۇ پاجىئە توغرىسىدا ئا. ئاسانقانوۋنىڭ «قىرغىزىستان ئۇيغۇرلىرى» كىتابىدىمۇ تەپسىلىي يېزىلغان.⁽⁴⁾

ستالىننىڭ تەقىپىگە ئۇچراپ ئېتىپ ئۆلتۈرۈلگەن 137 ئادەمنىڭ جەسىدى، بىشكېك شەھىرىگە يېقىن يېزىلارنىڭ بىرى - چوڭ - تاش يېزىسىنىڭ يېنىدىكى بىر جايغا كۆمۈلگەنلىكى 1991-يىلى تېپىلدى. 1938-يىلى نويابردا پەقەت بىر فرۇنزي (ھازىرقى بىشكېك) شەھىرىدە ئېتىپ ئۆلتۈرۈلگەن 36 ئۇيغۇرنىڭ جەسىدىمۇ ئەشۇ 137 ئادەمنىڭ جەسىدى تەركىۋىدە ياتماقتا. ئۇ جاي ئاتا-بېيىت دەپ ئاتالدى. ئاتا-بېيىتتا ياتقان ئەشۇ 137 ئادەمنىڭ تىزىملىكى ئىچىدە 36 ئۇيغۇر ئىسمىمۇ ئىسمىمۇ يېزىلغان. ئەشۇ بوران-چاپقۇنلۇق جەرياندا قىرغىزىستاندىكى بارلىق ئۇيغۇر مەدەنىيەت ئوچاقلرى، مائارىپى يۇتۇنلەي چەكلىنىپ تۈپ يىلتىزىدىن يوقۇتۇپ تاشلانغان. پەقەت 1988-يىلى مەزكۇر ماقالىنىڭ ئاۋتورى مۇزەپپەرخان قۇرباننىڭ تەشەببۇسى بىلەن بىشكېك شەھىرىدە ئۇيغۇر جامائىتى كۆپ ياشايدىغان تۆكۈلداش مەھەللىسىدىكى №53-ئوتتۇرا مەكتەپتە، لېيىدىنوۋكا يېزىسىدىكى №2-ئوتتۇرا مەكتەپتە ۋە نوۋو-پوكروۋكا يېزىسىدىكى №3-ئوتتۇرا مەكتەپتە، ئەشۇ مەكتەپلەردە ئوقۇۋاتقان ئۇيغۇر پەرزەنتلىرىگە ئۇيغۇر تىلى ۋە ئەدەبىياتىنى ئوقۇتۇش دۆلەت ستاندارتىنىڭ ئوقۇتۇش پروگراممىسىغا رەسمىي كىرگۈزۈلۈپ، ئۇيغۇر سىنىپلىرى ئېچىلدى. №53-مەكتەپتە دەسلەپ گۈلبوستان ئىبىدىنوۋا، كېيىن ماھىرە غانىباۋا، ئىبادەت سايىتوۋا؛ لېيىدىنوۋكا يېزىسىدىكى №2-مەكتەپتە - مېخىربان ئەخمەتوۋا، زۇلفىيە مادىياروۋا، پەرىدەم باۋدىنوۋا؛ نوۋو-پوكروۋكا يېزىسىنىڭ №3-مەكتەپىدە، رەشىدە نىزامۇددىنوۋا، مۇكەرەم رازىبۇ ساۋاق ئۆتتى.

نەتىجىدە ئۇيغۇر سىنىپلىرى ئاستا-ئاستا فاكۇلتىتات (مەكتەپ پروگراممىسىنىڭ سىرتىدا، ئىختىيارى دەرس ئۆتۈش) دەرىجىسىگە يۆتكىلىپ، ئاخىر 2010-يىللار ئەتراپىدا تامامەن توختىدى. ئارىلىقتا قارا-بالتا شەھىرىدە تەلەت باقى، كەڭ-بۆلۈك يېزىسىدا ئابدۇسالام غاپپار، ئالا-توو يېزىسىدا يارمۇھەمەت ئۇشۇرۇۋلار فاكۇلتىتات ئاساسىدا ئۇيغۇر بالىلىرىنى توپلاپ ئۇيغۇر تىلى ۋە ئەدەبىياتىدىن دەرس ئۆتۈپ، خېلە تىرىشچانلىق كۆرسەتكەن بولسىمۇ ئاخىر بۇ ئىشلارمۇ توختاپ قالدى.

(داۋامى - 11-بەتتە)

Алмутида тонулған алим Мурат Һәмраев хатирилэнди

Мәлумки, Қазақстанда әйни вақитларда көплигән алимлар йетилип чикқан болуп, улар уйғурларниң тили, тарихи, әдәбияти, мәдәнийити вә башқиму саһаләр бойичә тәтқиқатлар жүргүзүп, дуняға тонулған еди. Қазақстан уйғурлири энә шундақ алимлирини хатириләп, уларниң әмгәклирини көпчиликкә тәрғиб қилип келиватмақта. 20-январь күни сабиқ Совет Иттипақи педагогика пәнлири академиясиниң мухбир-әзаси, Совет язғучилар иттипақиниң әзаси, филология пәнлириниң доктори, профессор Мурат Һәмраевниң туғулғанлиғиниң 85 жыллиғиға бегишлап өткүзилгән илмий муһакимә жиғини шуниң бир дәлилидур. Жиғин Қазақстан хәлқи кеңишигә әза жумһурийәтлик уйғур этно-мәдәнийәт мәркизи вә униң Алмута шәһәрлик шөбиси, Қазақстан уйғур яшлар бирлиги тәрипиниң уюштурулди.

«Түрк филологияси: тарихи, бүгүни, келәчиги» темисидики мәзкур хәлиқара илмий муһакимә жиғиниға Қазақстан, Қирғизстан, Өзбәкстан, Америка алимлири, Қазақстандики жәмийәтлик бирләшмиләрниң вәкиллири, муәллимләр, һәр хил саһә вәкиллири қатнашти.

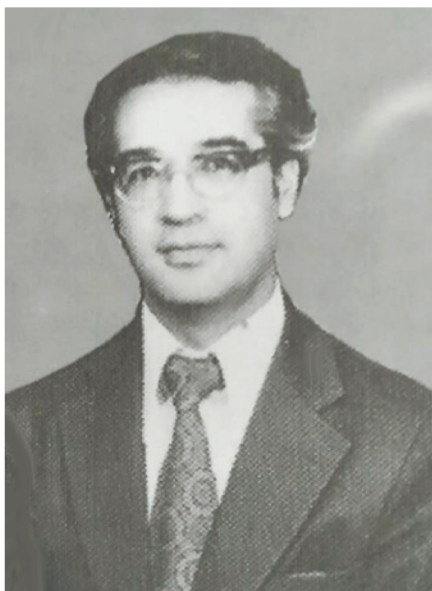
Жиғинға биология пәнлириниң доктори, Қазақстан йеза егилиги пәнләр академиясиниң академиги, жумһурийәтлик уйғур этно-мәдәнийәт мәркизи йенидики Алимлар кеңишиниң рәиси Мәсимжан Веләмов риясәтчилик қилди. Жиғинниң киришмә қисмида сөзгә чикқан Қазақстан парламенти Алий кеңишиниң әзаси, Жумһурийәтлик уйғур этно-мәдәнийәт мәркизиниң рәиси Шаһимәрдан Нурумов, мәркәз рәһбәрлиридин, «Уйғур аваз» жумһурийәтлик ижтимаий-сәсий гезитиниң баш муһәррири Эршат Әсмәтов, Зихруллам Курванбақиев вә башқилар Мурат Һәмраевниң илмий паалийитиниң алаһидилиги, униң әмгәклириниң әһмийити һәққидә тохталди.

Эршат Әсмәтов мундақ деди: «Бүгүн биз улук алимимиз Мурат Һәмраевниң 85 жыллиғиға бегишланған муһакимидә баш кошуп олтиримиз. Бу, әлвәттә, наһайити чоң әһмийәткә егә, хәлиқара әһмийәткә егә чоң бир паалийәт. Бу жиғинда Мурат Һәмраевниң пүткүл һаяти, паалийити һәққидә наһайити яхши гәпләр болиду, дәп ишинимән».

Андин филология пәнлириниң намзити Һакимжан Һәмраев «Түркийшунаслиқта өчмәс изи қалди», Мурат Һәмраев намидики 150-оттура мәктәпниң мудури вәзиписини атқурғучи, жуғрапийә

пәнлириниң магистри Муһидин Имашев «Алимниң өчмәс мираси мәңгү қәлбимиздә» темилирида баш докладларни қилди.

«Түрк филологияси: тарихи, бүгүни, келәчиги» намлик мәзкур илмий муһакимә жиғинида йәнә 10 ға йеқин доклад, шу жумлидин америқилиқ уйғур тарихчи, доктор Нәбижан Турсун «Уйғур алими Мурат Һәмраевниң уйғурларни хәлиқарада тонуштурушқа қошқан төһписи», Мухтәр Әвезов намидики әдәбият вә сәнъәт институтиниң доценти, филология пәнлириниң кандидати Қидир Төрәли «Мурат Һәмраев вә классик түрк шеирийити», Қирғизстанлик алим, пәлсәпә пәнлириниң кандидати Әкбәржан Баудунов «Қирғизстан уйғур әдәбиятниниң шәкиллиниши, тәрәққияти вә келәчиги», Абай намидики Қазақ миллий педагогика университетиниң до-

Мурат Һәмраев

центри, филология пәнлириниң кандидати Руслан Арзиев «Алимлар алим һәққидә» темилирида докладларни қилди. Доктор Нәбижан Турсун Мурат Һәмраевниң зор сандики рус тилида нәшир қилинған илмий қиммити жуқири әсәрлириниң дуняниң көплигән китапханилирида сақлиниватқанлиғи, униң әсәрлириниң уйғур хәлкини дуняға тонуштурушта, хәлиқара илим саһасида тонуштурушта бурундин башлап муһим роль ойниғанлиғини мисаллар билән баян қилди.

Зияритимизни қобул қилған Мурат Һәмраев намидики 150-мәктәпниң уйғур тили вә әдәбияти пәнниң муәллими, филология пәнлириниң кандидати Һакимжан Һәмраев әпәнди алим Мурат Һәмраевниң, болупму түркшунаслиқта өчмәс из қалдурғанлиғини, униң уйғурлардин чикқан ажайип тәпәккур егиси һәм ярқин сималириниң бири экәнлигини оттуриға қоюп, мундақ деди: «Мурат Һәмраевниң «Түрк шеирийитиниң асаслири» дәп аталған әсири өз вақтида Виктор Жирмунский, Исмағамбет Исмажилов, Вахид Захидов, Ғабит Мусрепов охшаш совет алимлири, шундақла Швециялик Гуннар Ярриң, Венгриялик Юлиус Мемета, чехиялик Людек Гржебечик, германиялик Волфганг Штей-

тис вә башқиму мәшһур алимлар тәрипиниң жуқири баһаланған еди. Алим тәтқиқатлириниң диққәт мәркизидә хәлқимизниң мәдәнийити,

тарихи, әдәбиятшунаслиқ мәсиллири асасий орунни егилиди. Мурат Һәмраевниң тинимсиз әмгигиниң йәнә бир ярқин көрүнүши шуниңдики, у уйғур хәлиқ еғиз ижадийити нәмунилиридин мақал-тәмсилләрни, тепишмақларни, ләтипиләрни нәшрдин чиқирип, мәзкур жанрларниң қәдимийдин шәкиллинип, узак тарихий жәриянда үзлүксиз өзгириш вә муқәммәллишиш йәнилишлирини баштин кәчүргәнлигини дәлиллиди. Мурат Һәмраевниң тәтқиқатлири энциклопедиялик характергә егә».

Докладчи йәнә Мурат Һәмраевниң алим-педагог сүпитидә тилға аларлиқ әсәрләрни мәйданға

чиқарғанлиғини, уйғур мәктәплири үчүн әдәбият программиларини түзүп, дәрсликлирини йезип чикқанлиғини, көплигән яшларни илим дунясиға дәвәт қилип, кандидатлик, докторлуқ диссертатсиялиригә рәһбәрлик қилғанлиғини билдүрди.

Һазирғичә Мурат Һәмраев һәққидә көплигән хатириләр, әслимиләрниң йезилип, топламларниң нәшир қилинғанлиғи, буниңда, болупму мәрһумниң инисиди Хәмит Һәмраевниң көп күч чиқарғанлиғи мәлум.

Абай намидики Қазақ Миллий педагогика университетиниң оқутқучиси, филология пәнлириниң кандидати Шаирәм Баратова ханимниң ейтишичә, уйғур елидин қалса уйғурлар әң көп олтурақлашқан Қазақстанда 1960-1980-жыллардила көплигән атаклиқ алимлар йетишип чикқан. Тил, әдәбият, сәнъәт, тарих вә башқиму саһаләрдә йетилип чикқан уйғур алимлириниң бәзилири пәкәт Қазақстан даирисидила әмәс, бәлки дуня миқиясидиму тонулған.

Шаирәм Баратова мундақ деди: «Бүгүни илмий муһакимә жиғининиң әһмийити шуниңдики, шәхсән мән үчүн униңда Мурат Һәмраевниң илмий паалийитигә даир йеңи мәлуматлар, мулаһизиләр, пикир-тәклипләр оттуриға қоюлди. Шуни алаһидә

тәкитләш керәкки, алимниң илмий паалийити тар даиридә қаралмастин, бәлки униңда оқулған докладлар алим һаятиниң әң муһим тәрәплирини, униң әмгәклириниң пәкәт түркий хәлиқләр әдәбиятига әмәс, бәлки дуня әдәбияти үчүнму әһмийитиниң зор экәнлигини көрсәтти. Йәнә бир муһим мәсилә, бүгүни жиғин Мурат Һәмраев әмгәклириниң пәкәт әдәбиятшунасларла әмәс, бәлки тилшунаслиқ, тарих, мәдәнийәт, сәнъәт вә башқиму саһә мутәхәссислири үчүнму муһим экәнлигини дәлиллиди. Болупму, маңа чәт әлләрдә яшаватқан кериндашлиримиздин тонулған америқилиқ тарихчи, доктор Нәбижан Турсун, Қирғизстанлик алим, пәлсәпә пәнлириниң кандидати Әкбәржан Баудунов, қазақстанлик алим Қидир Төрәлиниң докладлири қаттиқ тәсир қилди. Улар Мурат Һәмраевниң һәқиқәтәнму дуняға тонулған бир уйғур алим экәнлигини, мундақ шәхсләрни баһалашиниму билишниң зөрүр вә муһим экәнлигини алаһидә тәкитлиди. Шундақла, алим әмгәклирини инглиз вә башқиму түркий хәлқләр тиллириға тәржимә қилишниң муһимлиғини көрсәтти. Ейтип кетидиған йәнә бир мәсилә, биз келәчәкиму мошундақ илмий муһакимә жиғинлирини дуняниң һәр қайси мәмликәтлиригә яшаватқан уйғур алимлириниму жәлп қилған һалда өткүзүшимиз лазимдур. Шундақ болған тәқдирдә биз аримиздики мунасивәтләрни техиму муһимләп, хәлқимиз алдида турған муһим мәсиләләрни һәл қилиш үчүн имканийәт тапқан болаттук».

Мәлум болушичә, Мурат Һәмраев 1936-жили Алмута шәһиридә дуняға кәлгән болуп, мәктәпни тамамлиғандин кейин Ташкәнт шәһиридики Оттура Асия дөләт университетиниң шәрқ факултетидә оқуған. У шу чағларда әдәбиятшунаслиқ, әдәбият тарихи, әдәбият нәзәрийәси, тәржимә саһалири бойичә һәртәрәплимә билим дәрижисини ашурушқа тиришқан. Алим 1961-жили 25 йешида «Уйғур классик вә заманвий поэзиясидики қапийә» темисидә кандидатлик диссертатсияни яқлап, 1964-жили, 28 йешида «Түркий шеирийити түзүлүшиниң асаслири» темисидә докторлуқ диссертатсиясини утуқлуқ билән яқлап чикқан, һәм шу вақтларда Совет Иттипақи бойичә әң яш пән доктори намиға еришкән.

دۇنيا ئۇيغۇر يازغۇچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ قۇرۇلۇشى ۋە ئۇنىڭ ئاتقۇرغان خىزمەتلىرى

دۇنيا ئۇيغۇر يازغۇچىلار ئۇيۇشمىسى 2020-يىلى 10-ئايدا شىۋېتسىيەدە رەسمىي تىزىمغا ئالدۇرۇلغاندىن كېيىن، ئۇيۇشما نىزامنامىسىنىڭ مۇناسىۋەتلىك بەلگىلىمىلىرىگە ئاساسەن، ئۇيۇشما ئىشلىرىنىڭ تېخىمۇ ساغلام ۋە ئوڭۇشلۇق تەرەققىي قىلىشىنى كۆزدە تۇتۇپ، كۆپ تەرەپلىمە پىكىر ئېلىش ۋە مۇزاكىرە قىلىش ئارقىلىق، ئۇيۇشمىنىڭ تەشكىلى ئاپپاراتىغا قىسمەن تەڭشەش ئېلىپ باردى. تەڭشەشتىن كېيىنكى ئۇيۇشما تەشكىلى تۆۋەندىكىچە بولدى.

ئۇيۇشمىنىڭ مەسلىھەتچىلىرى : ئالىمجان ئىنايەت (تۈركىيە)، ئەسەت سۇلايمان (ئامېرىكا). مۇقەددەس نۇر (ياپونىيە)، نۇرەخمەت قۇربان (تۈركىيە)، ئۇيۇشما تەپتىشى: تۇيغۇن ئابدۇۋەلى (كانادا)، ئۇيۇشمىنىڭ ئىقتىسادقا مەسئۇل خادىمى، رايھە كامال (شىۋېتسىيە)، ئۇيۇشما ھەيئەت ئەزالىرى: تاھىر ھامۇت ئىزگىل (رەئىس)، ئومۇمىي ئىشلارغا مەسئۇل، ئامېرىكا، مۇتەللىپ سەيدۇللا (مۇئاۋىن رەئىس)، ئەزا ۋە نەشرىيات ئىشلىرىغا مەسئۇل، نورۇڭگىيە، ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەت (باش كاتىپ، مالىيە ۋە ئالاقە ئىشلىرىغا مەسئۇل، شىۋېتسىيە، زۇلھايات ئۆتكۈر (تەشۋىقات ئىشلىرىغا مەسئۇل، شىۋېتسىيە) ئەركان قادىر (ياشلار ۋە پائالىيەت خىزمىتىگە مەسئۇل، تۈركىيە).

دۇنيا ئۇيغۇر يازغۇچىلار ئۇيۇشمىسى قۇرۇلغىنىغا ئۇزاق بولمىغان ياش بىر ئۇيۇشما بولسىمۇ، ئۆزىدىكى بار ئىمكانىيەتلىرىدىن پايدىلىنىپ، ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ جۈملىدىن ئۇيغۇر تىلىنىڭ چەتئەللەردە پۈت تىرەپ تۇرۇشىغا تىرىشىپ كەلمەكتە.

دۇنيا ئۇيغۇر يازغۇچىلار ئۇيۇشمىسى

بۇ يەردە ئالاھىدە تىلغا ئېلىپ ئۆتۈشكە ئەرزىيدىغان بىر ئىش شۇكى، دۇنيا ئۇيغۇر يازغۇچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ بىۋاسىتە تەشكىللىشى ۋە نەشرىگە تەييارلىشى بىلەن «تېلىسز قۇشلار» ناملىق چەتئەلدىكى ئۇيغۇر شائىرلىرىنىڭ تۇنجى قېتىملىق كۆللىكتىپ شېئىر توپلىمى 2020-يىلى نەشر قىلىنىپ ئوقۇرمەنلەرنىڭ قىزغىن ئالاقىسىغا ئېرىشتى. ئۇنىڭدىن باشقا يەنە ۋەتەن ئىچى ۋە سىردىكى بىر قىسىم ئۇيغۇر شائىرلىرىنىڭ تۈركچە شېئىر توپلىمى

ئۇيۇشما تەرىپىدىن نەشرىگە تەييارلىنىپ، نەشر قىلىنىش ئالدىدا تۇرماقتا. دۇنيا ئۇيغۇر يازغۇچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ ھەمكارلىقى بىلەن خەلقئارا قەلەمكەشلەر جەمئىيىتىنىڭ شىۋېتسىيە شۆبىسى ئۆزلىرىنىڭ ئىنتېرنېت ژۇرنىلىنىڭ 33 سانىنى ئۇيغۇرلارغا بېغىشلىدى ۋە ئۇيۇشمىنىڭ بىر قىسىم ئەزالىرىنىڭ ئەسەرلىرىنى ئېلان قىلدى. يېقىندا يەنە دۇنيا ئۇيغۇر يازغۇچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ ھەمكارلىقى بىلەن خەلقئارا قەلەمكەشلەر جەمئىيىتىنىڭ شىۋېتسىيە شۆبىسى تۈرمىدىكى ئۇيغۇر يازغۇچىلىرى ھەققىدە بىر دوكلات تەييارلىدى. دوكلات 2020-يىلى 12-ئاينىڭ 10-كۈنى ئېلان قىلىندى.

قىلىشى بىلەن «دۇنيا ئۇيغۇر يازغۇچىلار ئۇيۇشمىسى» قۇرۇلۇپ چىقىلدى ۋە دېموكراتىك ئۆسۈلدىكى سايلام بىلەن دائىمىي ھەيئەتلەر سايلاپ چىقىلدى. ئۇيۇشما قۇرۇلغاندىن كېيىن كىتاب چىقىرىشنى كۈتۈۋاتقان ئاپتورلار بىلەن ھەمكارلىشىپ، دۇنيا ئۇيغۇر يازغۇچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ نامىدا 2019-يىلى مۇتەللىپ سەيدۇللانىڭ «دېڭىزنىڭ ئېيتقانلىرى» ناملىق شېئىرلار توپلىمى، پاتىمە سەيباھنىڭ «ئاتونۇش شەھەر»

ناملىق شېئىرلار توپلىمى، مۇقەددەس نۇرنىڭ تەرجىمىسىدە «ياپونىيەنىڭ ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشى مەزگىلىدىكى شەرقىي تۈركىستان ئىستراتېگىيەسى» ناملىق كىتابى، 2018-يىلى، ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتنىڭ «ئانامنىڭ ئەسلىمىلىرى» ناملىق ماقالىلا توپلىمى ۋە «سەرسان تۇيغۇلار» ناملىق شېئىرلار توپلىمى، 2020-يىلى تۆمەر ئىمىننىڭ «پانىي دۇنيادىكى دوزاخ» ناملىق لاگېر شاھىتلىرىنىڭ ھاياتىغا بېغىشلانغان كىتابى نەشر قىلىندى. ئابىدە نەسرەننىڭ «تۇرنا» ناملىق تۇنجى شېئىرلار توپلىمىنى دۇنيا ئۇيغۇر يازغۇچىلار ئۇيۇشمىسى نەشرىگە تەييارلاپ 2020-يىلى نەشر قىلدۇردى.

دۇنيا ئۇيغۇر يازغۇچىلار ئۇيۇشمىسى چەتئەلدە ياشاۋاتقان ئۇيغۇر يازغۇچى، شائىرلىرىدىن تەشكىللەنگەن بىر ئاممىۋىي تەشكىلاتتۇر. خىتاي ھۆكۈمىتى ئۇيغۇرلارنىڭ مىللىي مەدەنىيىتىگە قاراتقان يوقىتىش خاراكتېرلىك قاتتىق قول سىياسىتىنى كۈچەيتكەندىن بۇيان بىر تۈركۈم يازغۇچى، شائىر ۋە ئەدەبىيەت تۈرمىلەرگە تاشلاندى، لاگېرلارغا سولاندى، ئىجادىيەت ھوقۇقلىرى تارتىۋېلىندى، ئەسەرلىرى چەكلەندى. ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ ئاسمىنى زۇلمەت قاپلىدى. قار، بورانلىق بۇ جۇدۇندىن ئۆزلىرىنى دالدىغا ئېلىشقا ئۈلگۈرگەن بىر قىسىم يازغۇچى شائىر ۋە ئەدەبىيەتچىلەر سەرسان بولۇشقا مەجبۇر بولدى. گەرچە ئۇلارنىڭ سانى ئانچە كۆپ بولمىسىمۇ، ئەمما بار ئىمكانىيەتلىرىدىن پايدىلىنىپ، يات تۇپراقلاردا ياشاۋاتقان ئۇيغۇر قەلەمكەشلىرىنىڭ ئارىسىدا مۇناسىۋەت ئورنىتىش، ئۆز تۇپرىقىدا چەكلەشكە ئۇچرىغان ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ ھازىرقى يۈزلىنىشىنى ۋە تەرەققىياتى ھەققىدە پىكىر ئالماشتۇرۇش، ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ باشقا دۆلەتلەردە تونۇشتۇرۇلۇشىغا يول تېپىش ۋە ئۇيغۇر تىلىدا ئەسەر يازدىغان قەلەمكەشلەرنىڭ كەلگۈسى ئەۋلادلار ئۈچۈن ياخشى ئەسەرلەرنى قالدۇرۇشىغا تۈرتكە بولۇش ئۈچۈن، بىر قىسىم يازغۇچى، شائىرلارنىڭ تەشكىللىشى ۋە تۈركىيەدىكى بىر قىسىم ئەدەبىيات سۆيەر قېرىنداشلارنىڭ ھەمكارلىشىشى بىلەن 2018-يىلى 4-ئايدا تۇنجى نۆۋەتلىك يىغىنى ئىستانبۇلدا چاقىردى. يىغىننىڭ بىرىنچى كۈنىدە «تۇنجى نۆۋەتلىك ئۇيغۇر شېئىرىيىتى مۇھاكىمە يىغىنى» نامىدا شېئىرىيەت يىغىنى بولۇپ ئۆتتى. ئىككىنچى كۈنى ھەرقايسى دۆلەتلەردىن كەلگەن يازغۇچى، شائىرلارنىڭ ئىشتىراك

قىرغىزىستان ئۇيغۇر مائارىپىغا بىر نەزەر

قانداقلا بولمىسۇن، قىرغىزىستاندىكى ئۇيغۇر فىلولوگىيە فاكولتېتىنى قايتا تىكلەش ئىمكانىيىتى بولمىسىمۇ، ئۇيغۇر ئاھالىسى توپ ياشايدىغان ناھىيەلەرنىڭ مەكتەپلەردە ئۇيغۇر تىلى ۋە ئەدەبىياتىنى ئوقۇتۇش سىنىپلىرى قايتا ئۆز ئورنىنى تېپىشى لازىم. بۇ مەسىلە ئۈستىدە ئەلۋەتتە قىرغىزىستان جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر «ئىتتىپاق» جەمئىيىتى ياخشىراق ئويلىنىشقا تېگىشلىك.

- پايدىلانغان مەنبەلەر: 1. ئا. ئاسانقانوۋ «قىرغىزىستان ئۇيغۇرلىرى»، 2014-يىلى. بىشكەك. 10-، 15-، 17- بەتلەر. 2. «ئېركىن توۋ» 1927. 11.07. №126 (334) سان 3. ئا. ئاسانقانوۋ «قىرغىزىستان ئۇيغۇرلىرى»، 2014-يىلى. بىشكەك 23-، 25-، 27- بەتلەر. 4. «م. س. ن.» 2006. 11. 07. №75 سان.

بېتىشىمەسلىكى سەۋەۋىدىن ئۇيغۇر فاكولتېتى يېپىلىشقا مەجبۇر بولدى. شۇنداق بولسىمۇ قىرغىزىستان ئۇيغۇر فىلولوگىيە فاكولتېتى ئۆزىنىڭ 15 يىللىق ئىش پائالىيىتىدە ئۇيغۇر تىلى ۋە ئەدەبىياتى بويىچە مۇتەخەسسسلەرنى تەييارلاشتا چوڭ تۆھپە قوشتى. فاكولتېتنىڭ ئىش نەتىجىسىدە ئۇنى 100 ئوشۇق ستۇدېنت تۇتۇپ، ئۇيغۇر فىلولوگىيەسى بويىچە باكالاۋر دىپلومىنى ئېلىشقا مۇيەسسەر بولدى. خۇلاسلاپ ئېيتقاندا قىرغىزىستان ئۇيغۇرلىرىنىڭ مىللىي مۇئارىپى بۈگۈنكى كۈنلۈكتە ئېچىنارلىق ئەھۋالدا دېسەك زامانلا خاتالاشمايمىز. چۈنكى قىرغىزىستان تەۋەسىدە بۈگۈن بىرمۇ ئۇيغۇر مەكتىۋى ياكى سىنىپ، ھەتتا فاكولتېتتۇمۇ يوق. 2019-يىلى كۆرسىتىلگەن دۆلەت ستاتىستىكىسى بويىچە قىرغىزىستاندىكى ئۇيغۇرلارنىڭ ئومۇمىي سانى 58 مىڭ 168 ئېكەن. ئۇيلايمىز ئەمەلىيەتتە بۇنىڭدىن خېلىلا ئۈستۈن بولۇش كېرەك. مەيلى

شەھەرلىرىدىن، تالدىقۇرغان ۋىلايىتىدىن كەلگەن ستۇدېنتلار كۆپ بولدى. ھەتتە ئوقۇغۇچىلارنىڭ %75 قازاقىستان ئۇيغۇر ياشلىرى تەشكىل قىلدى. مەخسۇس پەنلەرنى ئوقۇتۇش بويىچە ئاتاقلىق ئالىملار، كۆپ تەجرىبىگە ئېگە پروفېسسور - قىرغىزىستان مىللىي پەنلەر ئاكادېمىيەسىنىڭ مۇخبىر ئەزاسى ئەزىز ئاكا نارىنباۋ، فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ دوكتورى پروفېسسور سەيدۇللام ئابدۇللاپۇ، فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ دوكتورى ئالىمجان ھەمراپۇ (ئالبۇتسىدا)، قىرغىزىستاندا خىزمەت كۆرسەتكەن مەدەنىيەت ئەربابى ئىسرائىل ئىبراگىموف، دوستىلار: ئەكبەرجان باۋدۇنوف، نەبىجان تۇرسۇن، بەختىيار قويچۇپۇ، زىبا مۇساباۋا، ئابدۇمەجىت دۆۋلەتوۋ، تارىخچى، سەياسەت پەنلىرىنىڭ ماگىستىرى رەخمىجان ھاپىزوۋ، ئىبادەت سايىتوۋا ۋە باشقىلار ساۋاق ئۆتتى. 2011-يىلىغا كەلگەندە ئوقۇشقا قوبۇل قىلىندىغان ئوقۇغۇچىلار سانىنىڭ

(ئاخىرى. بېشى 9-بەتتە) مېتودىكىلىق قۇراللار مەسىلىسىدە قازاقىستان ئۇيغۇر ئالىملىرى ياردەم قولىنى سۈندى. قىرغىزىستان ئۇيغۇرلىرى «ئىتتىپاق» جەمئىيىتى بېقىندىن ياردەم كۆرسىتىپ تۇردى. ئۇيغۇر فىلولوگىيەسى فاكولتېتىدا ئوقۇش مۇددىتى دەسلەپتە 5 يىل بولۇپ، كېيىن 4 يىلغا ئۆزگەرتىلدى، ئۇيغۇر فىلولوگىيەسى بويىچە مۇتەخەسسسلەر تەييارلاندى. ستۇدېنتلار: گۇمانتار ۋە تەبىئىي پەنلەر، ئىجتىمائىي - ئىختىسادى، فۇندامېنتال، ئومۇمىي گەسىپى ۋە مەخسۇس پەنلەر بويىچە كەڭ دائىرىدە بىلىم ئالدى. شۇنداقلا ئىنگلىز، تۈرك، ئەرەپ، خىتاي تىللىرىمۇ ئوقۇتىلدى. كومپيۇتېر تېخنىولوگىيالىرىنى ئۆزلەشتۈردى. 1998-يىلى ئوقۇغۇچىلارنىڭ دەسلەپكى توپى ئوقۇشنى تاماملىدى. مەزكۇر فاكولتېتتا قىرغىزىستان ياشلىرىدىن باشقا قازاقىستاننىڭ ئالمۇتا، چىمكەنت

ДУҚ һәйъити Түркия демократ партиясиниң рәһбәрлири билән көрүшти

Уйғур мәсилиси илгири Түркиядә бәзи партия вә гуруһларла көңүл бөлүдигән мәсилә еди. Уйғур мәсилисиниң хәлиқаралишиға әгишип, һазир Түркиядики пүтүн партияләр ортақ көңүл бөлүдигән, баянатлирида орун беридигән мәсилегә айланди. Дуния уйғур курултейиниң муавин рәиси Әркин Әкрәм башчилиғидики һәйъәт йеқиндин буян изчил һалда уйғур мәсилисини оттуриға қоюп келиватқан Түркия демократ партиясини зиярәт қилип, уларға рәхмәт ейтти вә уйғурларниң һазирқи еғир вәзийити, уйғур дөвасиниң хәлиқарадики тәрәққияти вә уйғурларниң Түркиягә, шундақла демократ партиясигә болған тәләплири тоғрисида мәлумат бәрди.

ДУҚ һәйъити билән өткүзүлгән учришишқа демократ партиясиниң рәиси Гүлтекин Уйсал әпәнди, ташқий сәясәткә мәсүл муавин рәиси Мәлиһ Ақташ әпәнди, сәясий ишларға мәсүл муавин рәиси Мухәммәт Кәлләчи әпәнди вә парламент әзаси Жамал Әнгин Юрт әпәндилик иштирак қилди. 19-январь күни чүштин кейин икки саат давамлашқан учришишта Дуния уйғур курултейиниң муавин рәиси доктор Әркин Әкрәм әпәнди уйғурларниң һазирқи еғир вәзийити баян қилинған язма доклад сунғандин сирт, уйғур дөвасиниң Америка, Европа дөләтлиридики тәрәққияти, Дуния уйғур курултейиниң паалийәтлири вә уйғурларниң Түркия һөкүмитигә қойған тәләплири тоғрисида мәлумат бәрди. Ахирида мәзкур партия рәһбәрлириниң уйғурлар тоғрисидики соаллириға жаваб бәрди.

Музакирә ахирида демократ партиясиниң рәиси Гүлтекин Уйсал әпәнди хуләсә нутук сөزلәп мундақ деди: «Мән алди билән уйғур һәйъити билән партиямизниң мәркизидә көрүшкәнлигим үчүн интайин хурсән болғанлиғимни тәкитлимәкчимән. Шәрқий

Түркистан дөваси гәрчә Түркия жумһурийити дөлитиниң алдинқи қатардики мәсилиси болмисиму, лекин түрк хәлқиниң қәлбидә чоңқур орун алған бир мәсилидур. Шуна бизму бу һессият билән қандақ қилип шәрқий түркистанлиқлар дучар

(Оңдин солға) Түркия демократ партиясиниң рәиси Гүлтекин Уйсал, ДУҚ муавин рәиси Әркин Әкрәм вә Түркия демократ партиясиниң муавин рәиси Мухәммәт Кәлләчи әпәндилик. 2021-жили, 19-январь, Түркия.

болувақан зулумлар һәққидә хәлқимизгә техиму тәпсилиий мәлумат берәләймиз? Сәясий жәһәттин қандақ қилип бу дөвани Түркияниң миллий мәсилисигә айландуралаймиз? Дегәнгә охшаш мәсилиләргә баш қатуруватимиз.»

«Буниңдин кейин демократ партияси уйғурлар үчүн немиләрни қилмақчи?» дегән соалимизға Гүлтекин Уйсал әпәнди демократ партиясиниң 1952-жилидин тартип Шәрқий Түркистан мәсилисигә көңүл бөлүп келиватқанлиғини, буниндин кейин уйғурлар һәққидики паалийәтлирини техиму күчәйтидиғанлиғини баян қилип мундақ деди: «Партиямиз шәрқий түркистанлиқларниң рәһбири Әйса Йүсүп Алптекин әпәнди 1952-жили Түркиягә кәлгәндин тартип, Шәрқий Түркистан дөвасини изчил һалда паалийәт жүргүзүп кәлгән. Бүгүн Әркин Әкрәм әпәнди башчилиғидики һәйъәт

билән музакирә елип бериш арқилиқ Шәрқий Түркистан тоғрисидики мәлуматимизни йеңилидуқ. Гәрчә, парламент әзалиғиға сайланған адәмлиримизниң сани аз болсиму, алдимиздики күнләрдә күчимизниң йетишичә Түркия

билән музакирә елип бериш арқилиқ Шәрқий Түркистан тоғрисидики мәлуматимизни йеңилидуқ. Гәрчә, парламент әзалиғиға сайланған адәмлиримизниң сани аз болсиму, алдимиздики күнләрдә күчимизниң йетишичә Түркия

парламенттида уйғурларниң аваз болушқа тиришимиз.»

Түркиядә бәзи кишиләр Шәрқий Түркистан мәсилисини Американиң ойдуруп чиқарғанлиғини, Түркиядә бәзи кишиләр илгири сүргәндәк, хитай зулуминиң йөқлиғини илгири сүрүшмәктә. Демократ партиясидин болған парламент әзаси Жамал Әнгин Юрт әпәнди бу һәктә тохтилип, буниң сәпсәтәдин башқа нәрсә әмәслиғини илгири сүрди: «Америка Шәрқий Түркистан мәсилисигә егә чиқиватиду вә қоллаватиду дөп биз Шәрқий Түркистан мәсилисигә егә чиқмаслиқ ғәлитә бир әһвал болуп қалиду. Ундақ болса, Түркия немә үчүн «Америка вә Европа дөләтлири Пәләстин мәсилисигә егә чиқмайватиду» дөп қахшайду? Америка пәләстинлиқләргә, сүриялиқләргә ярдәм қилса, уларни қоллиса, алқишлайдикәнмиз, Америка шәрқий түркистанлиқларға егә чиқса,

Америка уйғурларни күшкүртүп, қалаймиқанчилиқ чиқириватиду дәйдикәнмиз. Бу қандақму мәнтиқиға сиғиду? Бундақ бир иш йоқ. Түркия шәрқий түркистанлиқларни қоллиши вә уларға егә чиқиши керәк.»

19-январь күни демократ партиясиниң мәркизидә өткүзүлгән бу учришишта Дуния уйғур курултейиниң муавин рәиси, доктор Әркин Әкрәм әпәнди уйғурларниң һазирқи еғир вәзийити, уйғур дөвасиниң Америка, Европа дөләтлиридики тәрәққияти, Дуния уйғур курултейиниң паалийәтлири вә уйғурларниң Түркиядин күткәнлири тоғрисида тәпсилиий мәлумат бәрди.

Доктор Әркин Әкрәм әпәнди Түркиядә дөва елип беришта чоң-кичик демәй барлиқ сәясий партияләр билән һәмкарлишиш керәклиғини, шуна бу учришишниң муһим экәнлиғини оттуриға қойди.

Мәзкур һәйъәттин йәр алған уйғур паалийәтчи Салаһиддин Қәшқәрли әпәнди демократ партияси рәһбәрлириниң уйғурларниң һазирқи еғир вәзийитини яхши биллип кәтмәйдиғанлиғини һес қилғанлиғини, шуна бу хил учришишларниң пайдилик болидиғанлиғини оттуриға қойди.

Демократ партияси 1946-жили курулған болуп, Түркияни 10 жил идарә қилған. Бу партия һакимийәттики вақтида, йәни 1954-жили уйғурларниң рәһбәрлиридин Әйса Йүсүп Алптекин вә Мухәммәдимин Буғра башчилиғидики 1850 кишини Кәшмирдин Түркиягә әкилип орунлаштурған еди. Демократ партиясиниң рәиси Гүлтекин Уйсал әпәнди 10-январь күни «Канал 24 телевизийәси» дә уйғур мәсилиси тоғрисида баянат берип, Шәрқий Түркистан мәсилисидә Хитайни һәқлиқ дөп көргән кишиләрниң түрк миллитиниң бир парчиси болалмайдиғанлиғини тәкитлигән еди.

Әркин Тарим

ئۇيغۇر ئاكادېمىيەسى تۈركىيەدىكى ھەر قايسى پارتىيە ۋە ئورگانلارغا ئۇيغۇرلارنىڭ ئەندىشىلىرىنى يەتكۈزدى

ماھىر. خىتاي تۈركىيەگە پاناھلانغان ئۇيغۇرلارنى خەلقئارا تېررورلۇق بىلەن ئەيىبلەپ تۇرۇپ بىزدىن تەلەپ قىلىشىمۇ ئۇستا. شۇڭا تۈركىيە دۆلىتى بۇنىڭغا ھۇشيار بولۇشى كېرەك. خىتاي كىشىلىك ھوقۇق جەھەتتە دۇنيادا جىنايەت سادىر قىلىۋاتقان بىر دۆلەت. شۇڭا بىز 'جىنايەتچىلەرنى ئۆزئارا ئۆتكۈزۈپ بېرىش كېلىشىمى' نىڭ پارلامېنتىمىزدە ماقۇللۇقتىن ئۆتكۈزۈلمەسلىك ئۈچۈن قولىمىزدىن كەلگەننى قىلىمىز. »

ئۇيغۇر ئاكادېمىيەسى ھەيئەتلىرى تۈركىيەدىكى 5 سىياسىي پارتىيەدىن سىرت بەزى تۈركىيە ئالىي مائارىپ كومىتېتى، تۈركىيە ۋە قىپلەر ئىدارىسى، ئاممىۋى تەشكىلات ۋە ئۇنىۋېرسىتېت رەھبەرلىرى بىلەنمۇ كۆرۈشۈپ، تۈركىيەدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ ۋە ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلارنىڭ قېيىنچىلىقلىرىنى ئوتتۇرىغا قويدى ۋە ھەل قىلىش يوللىرى ئۈستىدە مۇزاكىرە ئېلىپ باردى، ھەم شۇنداقلا بۇ ئورگانلارغا، ئۇيغۇر ئاكادېمىيەسى رەئىسى پروفېسسور دوكتور ئالىمجان ئىنايەت ئەپەندىنىڭ 'جىنايەتچىلەرنى ئۆزئارا ئۆتكۈزۈپ بېرىش كېلىشىمى' نى تۈركىيە پارلامېنتىنىڭ ماقۇللۇقتىن ئۆتكۈزۈلمەسلىكىنى تەلەپ قىلىپ يازغان خېتى، ئۇيغۇر ئاكادېمىيەسى تەرىپىدىن تەييارلانغان

ئۈچۈن قولىمىزدىن كەلگەننى قىلىمىز. » كېلەچەك پارتىيەسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى دوتسېنت سەلچۇق ئۆزداغ ئەپەندى «كېلەچەك» پارتىيەسى قۇرۇلغان كۈندىن بۇيانقى 2 يىل مابەينىدە ئىزچىل ھالدا ئۇيغۇر مەسلىسىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ كەلگەنلىكىنى، پارتىيە رەئىسى پروفېسسور ئەھمەد داۋۇتئوغلۇ تەپسىلىي مەلۇماتلارغا ئېگە بولۇشنى خالايدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

دەۋا پارتىيەسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى ئابدۇراخمان بىلگىچ ئەپەندى تاشقىي ئىشلار مېنىستىرلىكىدە دىپلومات ۋاقتىدا ئۇيغۇر ئىلىگە بارغانلىقىنى، ئۇيغۇر مەسلىسىنى ئىزچىل كۈزىتىۋاتقانلىقىنى، ئىنسان ھەقلىرى ۋە دېموكراتىيە نوقتىسىدىن خىتايىنىڭ شەرقىي تۈركىستاندىكى قىرغىنچىلىقىنى قوبۇل قىلغىلى بولمايدىغانلىقىنى، ئۇيغۇر قېرىنداشلىرىنىڭ ھەق دەۋاسىنى قوللايدىغانلىقىنى، ئۇيغۇر مەسلىسىنى تۈركىيەدە توغرا تونۇتۇشنىڭ مۇھىملىقىنى، بۇ سەۋەبتىن ئۇيغۇرلار ھەققىدە توغرا مەلۇماتلارنىڭ تەمىنلىنىپ تۇرۇشىنى تەلەپ قىلدى.

«ئىيى پارتىيەسى» مۇئاۋىن رەئىسى ياۋۇز ئاغرىئالئوغلۇ مۇنداق دېدى: «بىز ئىيى پارتىيەسى شەرقىي تۈركىستانلىقلار ئۇچراۋاتقان زۇلۇمنى خۇددى بىزمۇ

پەيدا بولغان ئەنسىرەشلىرىنى يەتكۈزدى، ۋە بۇ مەسلىگە ھاكىمىيەت بېشىدىكى بىر پارتىيە بولۇش سۈپىتى بىلەن ئاق پارتىيەنىڭ تېخىمۇ تەمكىن بولۇشى

14-يانۋاردىن 21-يانۋارغىچە بولغان بىر ھەپتە ئىچىدە ئۇيغۇر ئاكادېمىيەسى ئىجرائىيە رەئىسى ئابدۇلھەمىد قاراخان ئەپەندى، خىتاي تەتقىقاتى ئىنستىتۇتى

كېرەكلىكىنى تەۋسىيە قىلدى. بۈيۈك بىرلىك پارتىيەسى، «كېلەچەك» پارتىيەسى، «دەۋا» پارتىيەسى ۋە «ئىيى» پارتىيە مەسئۇللىرى بىردەك، ئۆزلىرىنىڭ ئۇيغۇرلارنىڭ ھازىرقى ئېغىر ۋەزىيىتىدىن، شۇنداقلا تۈركىيە بىلەن خىتاي ئارىسىدا تۈزۈلگەن «جىنايەتچىلەرنى ئۆزئارا ئۆتكۈزۈپ بېرىش كېلىشىمى» دىن خەۋەردار ئېكەنلىكىنى، مەزكۇر كېلىشىمنىڭ تۈركىيە پارلامېنتىدا ماقۇللۇقتىن ئۆتمەسلىكى ئۈچۈن قوللىرىدىن كەلگەننى قىلىدىغانلىقىنى ئېيتتى.

ئۇيغۇر ئاكادېمىيەسى ھەيئىتىنى ئىشخانىسىدا قوبۇل قىلغان «بۈيۈك بىرلىك پارتىيەسى» رەئىسى مۇنداق دېدى: «بىز بۈيۈك بىرلىك پارتىيەسى، تۈركىيە ھۆكۈمىتىنىڭ خىتاي بىلەن «جىنايەتچىلەرنى ئۆزئارا ئۆتكۈزۈپ بېرىش كېلىشىمى» تۈزۈشىگە قارشىمىز. بىز تۈركىيە ھۆكۈمىتىنىڭ خىتاي بىلەن بۇنداق بىر كېلىشىم تۈزۈشىنى توغرا تاپمايمىز. لېكىن بۇ كېلىشىم تېخى پارلامېنتتىكى مۇناسىۋەتلىك كومىتېتلاردا مۇزاكىرە قىلىنمىدى. ئالدى بىلەن مۇناسىۋەتلىك كومىتېتلاردا مۇزاكىرە قىلىنىپ، ماقۇللۇقتىن ئۆتكەندىن كېيىن تۈركىيە پارلامېنتىدىكى ئومۇمىي يىغىندا ماقۇللۇقتىن ئۆتۈشى كېرەك. مەنچە مەزكۇر كېلىشىم ھازىر مۇزاكىرىگە سۈنۈلگەن تەقدىردىمۇ ماقۇللۇقتىن ئۆتمەيدۇ. چۈنكى تۈرك خەلقى شەرقىي ئەپەندىنىڭ ئۇيغۇر قېرىنداشلىرىنىڭ مەسلىسىنى تۈركىيەدە كۈنتەرتىپكە ئەكىلىش ۋە ئۇيغۇرلارنىڭ دەردىگە دەرىمان ئىزدەش ئۈچۈن قولىدىن كېلىشىچە تېرىشچانلىق كۆرسىتىۋاتقانلىقىنى، ھەم شۇنداقلا تېخىمۇ تۈركىستان مەسلىسىگە ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلىدۇ، ھۆكۈمەت كۈنتەرتىپكە ئېلىپ كەلسە تۈرك ئاممىسى قاتتىق نارازىلىق بىلدۈرىدۇ دەپ ئويلايمەن. بىزمۇ بۇ كېلىشىمنىڭ پارلامېنتتا ماقۇللۇقتىن ئۆتۈشىنى توسۇش

مۇدىرى دوكتور پەرھات قۇربان تەڭرىتاغلى ئەپەندى ۋە خىتاي تەتقىقاتى ئىنستىتۇتى باش كاتىبى دوكتور شەۋكەت ناسىر ئەپەندىلەردىن تەركىب تاپقان ھەيئەت تۈركىيەنىڭ سىياسىي پارتىيەلىرى بىلەن بىر قىسىم ئورگانلارنى زىيارەت قىلىپ، ئۇيغۇرلارنىڭ ھازىرقى ئېغىر ۋەزىيىتىنى ئاڭلاتتى ۋە «جىنايەتچىلەرنى ئۆزئارا ئۆتكۈزۈپ بېرىش كېلىشىمى» نىڭ ئۇيغۇرلار ئارىسىدا پەيدا قىلغان ئەنسىزلىك توغرىسىدا مەلۇمات بەردى.

تۈركىيەنى ئىدارە قىلىۋاتقان ئادالەت ۋە تەرەققىيات پارتىيەسىنىڭ تاشقى سىياسەتكە مەسئۇل مۇئاۋىن رەئىسى، سابىق ئىچكى ئىشلار مېنىستىرى ئەفكان ئەلا ئەپەندى، تۈركىيە پارلامېنتىدىكى ھۆكۈمەتنى قوللاۋاتقان ئۆكتىچى پارتىيەلەردىن «بۈيۈك بىرلىك پارتىيەسى» نىڭ رەئىسى مۇستاپا دەستىجى ئەپەندى، ھۆكۈمەتنى تەنقىتلەۋاتقان پارتىيەلەردىن «كېلەچەك» پارتىيەسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى دوتسېنت سەلچۇق ئۆزداغ ئەپەندى ۋە «دەۋا» پارتىيەسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى ئابدۇراخمان بىلگىچ ئەپەندى ۋە تۈركىيە پارلامېنتىدە ئۇيغۇر مەسلىسىنى ئىزچىل ھالدا ئوتتۇرىغا قويۇپ كېلىۋاتقان «ئىيى پارتىيەسى» نىڭ تۈركىي خەلقلەرگە مەسئۇل مۇئاۋىن رەئىسى ياۋۇز ئاغرىئالئوغلۇ ئەپەندى قاتارلىقلار ئۇيغۇر ئاكادېمىيەسى رەھبەرلىرىنى ئەنقەرەدىكى پارتىيە مەركەزلىرىدە قوبۇل قىلدى.

ھاكىمىيەتتىكى پارتىيەنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى ئەفكان ئەلان ئەپەندى خىتاي تەلەپ قىلدى دەپ ئۇيغۇرلارنى خىتايغا قايتۇرۇپ بەرمەيدىغانلىقىنى، تۈركىيە بىلەن خىتاي ئارىسىدا تۈزۈلگەن «جىنايەتچىلەرنى ئۆزئارا ئۆتكۈزۈپ بېرىش كېلىشىمى» تۈزۈلدى دەپ ئۇيغۇرلارنىڭ ئەندىشە قىلىشىغا ھاجەت يوق ئېكەنلىكىنى ئېيتتى. ئۇيغۇر ئاكادېمىيەسى ھەيئەتلىرى، ئەفكان ئەلان ئەپەندىگە ئۇيغۇرلارنىڭ «جىنايەتچىلەرنى ئۆزئارا ئۆتكۈزۈپ بېرىش كېلىشىمى» دىن

ئۇچراۋاتقاندا ھەس قىلىمىز. شۇڭا ئۇ يەردە سادىر بولۇۋاتقان ئىنسانىيەتكە قارشى جىنايەتكە كىشىلەرنىڭ دىققىتىنى تارتىش مەجبۇرىيەتىمىز بار. شەرقىي تۈركىستاندىكى كىشىلىك ھوقۇق دەپسەندىچىلىكىنى بەزى دۆلەتلەر يۇقۇرى دەرىجىدە ئوتتۇرىغا قويۇۋاتقان بۇگۈنكى كۈندە تۈركىيە دۆلىتىنىڭمۇ قاتتىق ئىنكاس قايتۇرۇشىنى قولغا كەلتۈرۈشىمىز كېرەك. بۇ زۇلۇم ئۆتۈپ كەتكەندە شەرقىي تۈركىستان خەلقى بىزگە 'بېشىمىزغا كۈن چۈشكەندە قېرىنداشلىرىمىز ھەجەپ ياردەم قىلىمىز' دەپ قالماسلىقى كېرەك. »

پارلامېنت ئەزاسى "ياخشى پارتىيەسى" مۇئاۋىن رەئىسى ياۋۇز ئاغرىئالئوغلۇ ئەپەندى خىتايىنىڭ يالغان ئىسپات ياساشقا ماھىر ئېكەنلىكىنى، شۇڭا تۈركىيە ھۆكۈمىتىنىڭ بۇ ھەقتە ھۇشيار بولۇشى كېرەكلىكىنى بايان قىلىپ مۇنداق دېدى: «خىتاي يالغان ئىسپات ياساشقا

ئۇيغۇر ئاكادېمىيەسى

Человек года

За последний год волонтерство в Кыргызстане развивается очень быстрыми темпами. Начало пандемии коронавируса показало, насколько человечество нуждается в помощи волонтеров. Буквально по всему миру люди помогали врачам, борющимся за жизнь пациентов, а также пенсионерам и согражданам с ограниченными возможностями. В Кыргызстане борьба с

культет Кыргызского государственного института физической культуры и спорта. Свою трудовую деятельность начал в 1989г. в ДЮСШ-5 г.Бишкек тренером по классической борьбе. В 1990-1994гг. работал тренером-преподавателем по классической борьбе. Ахмеджан является членом сборной команды СССР по классической борьбе (1989-1992гг.), чемпионом СССР (1989г.), чемпио-

На фото: 1-й справа - Ахмеджан Ахметов

эпидемией сплотила миллионы неравнодушных людей. Во время пандемии число добровольцев только выросло.

Один из них Ахмеджан Ахметов – тренер по классической борьбе. Во время пандемии потерял близких друзей и пришел к решению оставить тренерскую работу и примкнуть к волонтерскому движению. Так он стал волонтером. Во время пандемии работал водителем-экспедитором в Медицинском центре «Добрый доктор». А также вместе с друзьями Нази Худайбергеновым и Данияром Джанкырбаевым организовали производство аппаратов концентраторов, доставляли лекарства, продукты нуждающимся по всему Кыргызстану, тем самым спасли огромное количество людей. В настоящее время Ахмеджан продолжает свою волонтерскую деятельность в Медицинском центре «Добрый доктор».

Ахмеджан родился в 1967г. в г.Фрунзе. В 1984г. окончил СШ №31 г.Бишкек. В 1985-1987гг. служил в рядах Советской армии. В 1989г. окончил тренерский фа-

ном Международного турнира Никола Петрова г.Варна (Болгария-1989г.), бронзовым призером Международного турнира в г.Тшесолоники (Греция-1990г.), неоднократным чемпионом КР, мастером спорта СССР (1986г.).

Даже не знаешь, как и что можно сказать этому человеку, какие слова благодарности можно выразить, ведь сам он тоже переболел в тяжелой форме.

Ахмеджан является примером для подражания. Государство оценило его вклад во время пандемии, и удостоило его званием «Человек года 2020» с вручением медали.

Общественное объединение уйгуров КР «Иттипак» поздравляет Ахмеджана Ахметова с заслуженной наградой звания «Человек года 2020», гордится им и желает ему крепкого здоровья и дальнейших успехов в волонтерской деятельности.

Мавлюдаханум Ахметова

ТӘБРИКЛӘЙМИЗ

Мошу жилниц январ ейида «Ала-Тоо» йезиси уйгур жамаитиниң Аяллар кенишиниң йеңи рәиси болуп Гулзирә Наметова сайланди. Гулзирә Наметова 1954-жили туғулған. У 1913-жилдин башлап «Ала-Тоо» йезисиниң Аяллар кенишидә актив ишләп кәлмәктә. Қирғизстан уйғурлири «Иттипак» жәмийити Гулзирә Наметовани «Ала-Тоо» йезиси Аяллар кенишиниң рәислигигә сайлиниши мунасивити билән тәбрикләйду вә Гулзирә ханимға мошу жавапкәрлик жамаәт ишида көп утуқларни тиләйду.

Өз мухбиримиз

Состоялся благотворительный марафон

16 января этого года Общественное объединение уйгуров КР «Иттипак» совместно с Ассамблея Народа Кыргызстана провели благотворительный марафон в поддержку Народного артиста Султана Каримова. В марафоне приняли участие представители этнокультурных центров АНК, ГАМСУМО и уйгурская

общественность г.Бишкек и Чуйской области. Вырученные средства пойдут на лечение Султана Каримова за рубежом.

Собкорреспондент.

Фото Абдурахима Хапизова

Әлвида, дост

27-декабрькүни Түркияниң Истамбул шәһириде турушлук, тонулган дохтур **Ниғмәттулла Ришит һажим оғли** аләмдин өтти.

Ниғмәттулла 1946-жили, 27-май күни Уйғуристанниң Атуш шәһириде туғулган. Униң дадиси Ришит һажим Түркияде окуған, Мусабаевларниң Ғулжидики терә ишләп чиқириш заводида буғалтер болуп ишлигән.

Ниғмәттулла башланғуч мәктәпни Үрүмчидә, оттура мәктәпни Ғулжида окуған. 1963- жи

ли Шинжаң Тиббий университетигә оқушқа чүшүп, уни 1969-жили муваппәқийәтлик билән тамамлиған. 1970-1971-жиллири Ақсу вә Кучар шәһәрлириде билимини ашурған. 1971-1980-жилларда сәһийә жуқумлуқ кесәлликләрниң алдини елиш мәркизидә дохтур болуп ишлигән. 1980-1981-жиллири Хитайниң Нәнжн шәһиридики Тиббий университетигә билимини ашурған. 1984-жили анисини һәжигә апирип қайтиш йолида Түркиягә келип, йәрлишип қалған, 1988-жили Түркияниң гражданилиғини алған. Түркияде жиңнә билән давалаш хизмити билән турмуш кәчүргән.

2002-2010-жиллири Түрк Қизил ай тәшкилатида жиңнә билән давалаш дохтури болуп ишлигән. 2007-жилдин 2016-жилиғигә 3 қетимлик дуния жиңнә билән давалаш федерациясининиң Түркийә вәкили болған.

2019-жили түрк тилида жиңнә билән давалаш китавиниң 1-қисмини нәширдин чиқарған. Қалған 2-3-қисимлири нәширдин чиқмиди.

2020-жили өзиниң 35 жилиқ тәтқиқати болған «Уйғур нәгә бариду» намлиқ мақалисида уйғур мәсилиси бойичә өз пикирлирини йезип, көпчилик, жамаәт ичидә чоң тәсул көрсәткән.

Дохтур Ниғмәттулла Ришит һажим оғлиниң

вапат болуши мунасивити билән мәрһумниң аилисигә, урук-туққанлириға чоңқур қайғуруп тәзийә билдүримиз.

Мәрһумниң ятқан жайи жәннәттә болғай, Амин!

Қирғизстан уйғурлири «Иттипак» жәмийитиниң Мәркизий кеңиши.

Әлвида, Устаз

9-январь күни талантлик язғучи вә шаир **Мирзаһид Керими һажим** 82 яшта хитай түрмисидә шейит болди. Мирзаһид Керими 1939-жили 11-айниң 24-күни Қәшқәр шәһириниң Ғәрбидики Тар Боғуз қәнти Мәхтум Дәни мәһәллисидә содигәр аилисидә дүнияға кәлгән.

Мирзаһид Керими һажимниң 17 яш вақтида, йәни 1956-жили язған «Ана вәсийити» намлиқ шеири әйни вақиттики «Шинжаң

әдәбияти вә сәнъити» (кейин нами «Тарим» ға өзгәртилгән) журнилиға бесилгәндин кейин, гезит-журналларда арқа-аркидин униң шеирлири йорук көргән. 1957-жили 14 миң мисралик «Нур вә шекәр» мавзулуқ шеирий романни йезип түгәткән. Мухәббәт вә инсанпәрвәрлик темисидики «Сандуқ ичидики бовақ» шеири «Тарим» журнилиниң 1957-жили 12-санида бесилип чиққан.

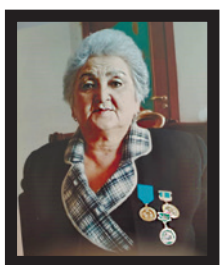
1959- жири алий мәктәптә оқувақан чағлирида хитай тәрипиниң: «Йәрлик милләтчи» Шәрқий Түркистан тәшкилатини» курди дегән сәясий қалпақлар кийгүзүлүп 1972- жилиғичә 13 жил түрмигә қамалған. Түрмидин чиққандин кейинму у «әксил иңқилапчи» дегән қалпақ билән йәнә 7 жил нәзәрбәнт үстидә яшиған. «Йүсүп Хас һажим», «Жудалиқ», «Султан Сәйтхан», «Султан Абдурешитхан», «Мирза Абабәкри» қатарлик 7 томлуқ 5 тарихий роман китаплириниң нәшири қилинғиниға 15 жил өткән болсиму, мәзкүр китаплиридин диний вә тарихий мәзмунләрдин беарам болған хитай даирилири үчүн, униң өйигә бастуруп кирип, униң китаплири мусадирә қилди вә китапханиларда сетилишиниму чәклиди. Шундақла, бу қетимлик бастурушта автор жиллардин буян әжир сіндүргән көплигән қол язмилириниму хитай даирилири тәрипиниң мусадир қилинди.

Мирзаһид Керими 2018-жили Қәшқәрдә башқа нурғун язғучилар билән бирликтә қайта тутқун қилинип, 11 жилиқ қамаққа һөкүм қилинди. Әдип һажим Мирзаһид Керими 2021-жили, 9- январь күни Қәшқәрдә хитай түрмисидә жан үзди.

Мирзаһид Керими һажимниң

вапат болуши мунасивити билән мәрһумниң аилисигә, урук-туққанлириға чоңқур қайғуруп тәзийә билдүримиз. Мәрһумниң ятқан жайи жәннәттә болғай. Амин!

Қирғизстан уйғурлири «Иттипак» жәмийитиниң Мәркизий кеңиши.

«Уйғур миллий ассоциацияси» жәмийәтлик бирләшмиси, миллий жәмийитимизниң Қазакстан «Мирас» анилар кеңишиниң рәиси **ӘХТИРИМ ӘХМӘТОВА ТУРДАХУН қизиниң** вапат болуши мунасивити билән мәрһумәниң аилисигә вә урук-туққанлириға чоңқур қайғуруп тәзийә билдүримиз.

Қирғизстан уйғурлири «Иттипак» жәмийитиниң Мәркизий кеңиши.

«Уйғур миллий ассоциацияси» жәмийәтлик бирләшмиси, миллий жәмийитимизниң жанкөйәри, пешқәдәм устаз, «Мирас» анилар кеңишиниң рәиси **ӘХТИРИМ ӘХМӘТОВА**ниң вапат болуши мунасивити билән мәрһумәниң аилисигә вә қомкериндашлириға чоңқур қайғуруп тәзийә билдүримиз.

Бишкәк шәһиридики **Тиливалди һажим башлик отгуз оғул мәшрәп әһли**, шу мәшрәпниң әзаси, **МУҲӘММӘТ ТУРДИ ЮСУПАХУН оғлиниң** вапат болуши мунасивити билән мәрһумниң аилисигә, урук-туққанлириға чоңқур қайғуруп тәзийә билдүриду.

Бишкәк шәһиридики **Тейипжан Сламов башчилиғидики отгуз оғул мәшрәп әһли**, шу мәшрәпниң әзаси Дильшатқа, иниси **РИШАТ ХӘМИТКӘНЖИ оғлиниң** вапат болуши мунасивити билән мәрһумниң аилисигә, урук-туққанлириға чоңқур қайғуруп тәзийә билдүриду.

Қирғизстан уйғурлири «Иттипак» жәмийити, Мәдәнийәт комитетиниң рәиси, талантлик уссулчи **Гүлназ Мәхсүтоваға** аниси **Гүлжаһан Имәржан қизиниң** вапат болуши мунасивити билән мәрһумәниң аилисигә, урук-туққанлириға чоңқур қайғуруп тәзийә билдүримиз. Мәрһумәниң ятқан жайи жәннәттә болсун.

Қирғизстан уйғурлири «Иттипак» жәмийитиниң Мәркизий кеңиши.

Төкүлташ мәһәллиси, Аяллар кеңишиниң әзаси **Гүлбәһрәм Абдуллаеваға** акиси **АБДУЛХӘМИТ ПАЗИЛАЕВ**ниң вапат болуши мунасивити билән мәрһумниң аилисигә, урук-туққанлириға чоңқур қайғуруп тәзийә билдүримиз.

Қирғизстан уйғурлири «Иттипак» жәмийитиниң Мәркизий кеңиши.

Бишкәк, **Көк-Яр** йезисиниң уйғур жамаити, шу йезиниң турғуни **АБДУЛХӘМИТ ПАЗИЛАЕВ**ниң вапат болуши мунасивити билән мәрһумниң аилисигә, урук-туққанлириға чоңқур қайғуруп тәзийә билдүриду.

ПОЗДРАВЛЯЕМ!

Дорогой и любимый наш папа и дедушка, мы от всей души поздравляем Вас с Днем рождения! Желаем Вам крепкого здоровья, долгих лет жизни и счастья!

Сколько песен и стихов,
 Про маму есть на свете.
 А вот про папу,
 Не слышали, поверте.

Ведь главное он в семье,
 С тем каждый согласится.
 И мы должны к нему вдвойне,
 С любовью относиться.

Ведь без него мы бы,
 На этот свет не появились.
 Благодарить его должны,
 За то, что мы родились.

А может тоже он порой,
 Ночами просыпался.
 Переживал за нас,
 И очень сильно волновался.

И хотя он свою любовь,
 Открыто не покажет.
 Мы знаем, он свое «люблю»,
 На деле всем покажет.

Но часто почему-то мы,
 Все же папу обижаем.
 Того, что хочет он добра,
 Мы редко замечаем.

Когда в разлуке вместе с ним,
 Мы по нему скучаем.
 И радостью не объяснить,
 Когда его встречаем.

И знаем, снова, как всегда,
 Он, с радостью, нас встретит.
 И что по-своему любя,
 Он на любовь ответит.

**С большим уважением:
 супруга, дети и внуки**

FM 106.9 долқунида
 англишлар болиду.
 Бишкэк – Чуй - FM 106.9
 Талас – FM 107.6
 Қара-Буура – FM 103.5
 Қара-Кол – FM 103.8
 Жалал-Абад – FM 105.9
 Каныш-Кыя – FM 104.7
 Сулукту – FM 102.5
 Иссиқ-Көл – FM 106.0
 Нарын – FM 105.0
 Алай – FM 101.7
 Чоң Алай – FM 102.5

«Тәңри Тағ садалири»

Уйғур радиоаңлитиши өз
 паалиитини башлиди.
 Бу аңлитишни һәр
 сейшәнбә күни саат 16:45тә
 «Кыргыз радиосинин»

ТӘБРИКЛӘЙМИЗ!

Һөрмәтлик дадимиз
Сәйдикеримни туғулған
 күни билән тәбрикләймиз.
 саламәтлигиңиз яхши болуп,
 узак өмүр сүрүң.

**Апимиз башлиқ оғул
 қизлири вә нәврилиридин**

* * * * *

Звезда спорта

ДАУТ ПОЛТУШЕВ: ХОЧУ СТАТЬ ОЛИМПИЙСКИМ ЧЕМПИОНОМ

«Всегда идти к своей цели и никогда не сдаваться!» - это слова смелого, уверенного в себе молодого спортсмена - **Даута Полтушева**.

Найти цель в жизни, нашему талантливому спортсмену конечно же помогла его большая и дружная семья: папа - Полтушев Дильмурат Султанмагамбетович, предприниматель, управляющий, мама - Полтушева Гульнара Тургунбаевна, администратор, кассир и конечно его братья и сестренка. Даут родился в июне 2006 года, учиться в средней школе №52.

Я, задала ему интересующие мне вопросы:

Даут, как ты пришел в спорт?
 - «В семье у нас пятеро детей, я старший сын, младший братишка, тоже занимается дзюдо. С шести лет отец отдал меня в дзюдо. Этот вид спорта увлек меня. Я пробовал себя в футболе, шахматах, но дзюдо после нескольких занятий все больше и больше стал нравится мне».

Почему именно этот спорт, тебе нравится?

налиева Алтын Болотовна - «ЦФИБ Стронг». Обладаю 3-мя кубками, и 35 медалями (25 из них - 1-е места).

Что самое тяжелое в этом спорте? Чего хочешь достичь в этом

спорте? Какой у тебя разряд?

- «Дзюдо - это контроль, а не грубая сила. Как и любой спортсмен хотел бы стать чемпионом олимпийских игр. Имею II-ий юношеский разряд».

Как часто ездешь на соревнования? С какими трудностями тебе пришлось столкнуться на соревнованиях? Что тебе больше всего запомнилось?

- «До пандемии очень часто ездил на соревнования. Самое главное достойно себя показать, даже если проиграешь. Больше всего запомнил свою первую победу».

Что ты посоветовал бы мальчишкам и девчонкам при выборе вида спорта?

- «Всегда идти к своей цели и никогда не сдаваться».

От всей души желаем Дауту спортивных успехов, новых побед в Новом 2021 году, крепкого здоровья и благополучия его дружной семье.

Зумрат Хаким

- «Основная причина: 1) самозащита, 2) уверенность в себе, 3) система поясов и рангов, 4) и конечно соревнования».

Где ты получил первую награду (первое место), кто первый твой тренер? Сколько кубков, наград ты имеешь сейчас?

- «1-я победа - II место занял ЦФИБ Стронг» в 2012 году завоевал серебро». На данный момент мой первый и единственный тренер Осмо-